

λησμά περί τοῦ Κανονικοῦ καί σέ ἄλλα ἀνταλλαγέντα κείμενα²²¹. Ἔτσι αὐτές οἱ πηγές συμπληρώνουν τήν εἰκόνα γιά τήν κριτική ἀξιολόγηση τῶν δύο κανονικῶν συλλογῶν.

9. Οἱ «κριτικῆς ἐπιστάσεις» τοῦ Δωροθέου Βουλησμά

α'. Οἱ χειροτονίες τῶν αἰρετικῶν

Τò 1756 στήν Κωνσταντινούπολη ἐκδόθηκε ὁ γνωστός πατριαρχικός Ὅρος²²² πού διέτασσε τόν (ἀνα)βαπτισμό τῶν προσερχομένων στήν Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία Λατίνων καί Ἀρμενίων, κρίνοντας ταυτόχρονα «τὰ ἐπιτελούμενα βαπτίσματα» καί συνεκδοχικά τὰ ὑπόλοιπα μυστήριά τους ἄκυρα²²³. Τὸν Ὅρο ὑπέγραψαν οἱ: Κύ-

221. Ὅπ.π., σσ. 478-525. Βλ. καί χφφ Παντελεήμονος 528, φφ. 54v-113v (= σσ. 2-118), τίτλος: *Αἱ πρὸς τὴν Χριστοφόρου ἀπολογίαὶν Δωροθέου ἀνταποκρίσεις καὶ Παντελεήμονος 529*, φφ. 15v-67v (= σσ. 3-108), τίτλος: *Ἐπίκρισις τῆς νομικῆς βίβλου Χριστοφόρου*.

222. MANSI, τ. 38, στ. 617-621. Βλ. σχετικὰ ΒΛΑΣ. ΦΕΙΔΑ, Τò κῦρος τοῦ βαπτίσματος τῶν αἰρετικῶν καί τò ζήτημα τοῦ ἀναβαπτισμοῦ, *Ὀρθοδοξία*, περίοδος Β', ἔτος ΙΔ' (2004) 444 ἐξ.

223. Βλ. κυρίως ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΥ Γ' ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ (;), *Πλανοσπαράκτης, ἡ στήλη Αὐξεντίου καὶ Κυρίλλου καὶ ἀκολούθων αὐτῶν ἀνάγραπτος*, στὸ ΤΗ. ΡΑΠΑΔΟΠΟΥΛΛΟΣ, *Studies and documents relating to the history of the Greek Church and people under Turkish domination*, Βρυξέλλες 1952 (Λευκωσία²1990), σ. 275 ἐξ. Ἐπίσης βλ. Ε. ΣΚΟΥΒΑΡΑ, *Στηλιτευτικά κείμενα τοῦ ιη' αἰῶνος (κατὰ τοῦ ἀναβαπτισμοῦ)*, *Byzantinisch-Neugriechische Jahrbücher* 20 (1970) 54-60. Ὁ Κύριλλος, κατὰ τοὺς ἀντιπάλους του, προέβη στήν ἀπόφαση αὐτὴ ἀπὸ ἰδιοτελὴ καὶ ὄχι θεολογικὰ κριτήρια. Οἱ θεολογικῆς θέσεις κατὰ τοῦ ἀναβαπτισμοῦ διατυπώνονται κυρίως ἀπὸ τὸν Καλλίνικο Γ' (τὸν ἀπὸ Προϊλάβου) στὰ ἔργα του: *Ἐγχειρίδιον κατὰ αἱρέσεων ἢ κατὰ ἀναβαπτιστῶν* (βλ. χφφ Ζαγορᾶς 103, σσ. 1-269 καὶ 108, σσ. 12-270) καὶ *Ἐκθεσις συνοπτικὴ περὶ τῶν ἑπτὰ μυστηρίων καὶ ἀπάντησις εἰς τὰ κεφάλαια τοῦ Ἀργέντη* (βλ. χφφ Ζαγορᾶς 110, σσ. 1-242 καὶ 114, σσ. 1-170). Γιά τὸν Καλλίνικο καὶ τὸν Κύριλλο ἔχουν γραφεῖ ἀρκοῦντως ἱκανά, διὰ τῶν ὁποίων δίνεται σαφὴς εἰκόνα τῆς ζωῆς καὶ τῶν θέσεῶν τους [βλ. ἐνδεικτικὰ τὶς παραπάνω μελέτες τοῦ ΤΗ. ΡΑΠΑΔΟΠΟΥΛΛΟΣ, ὅπ.π., σσ. 159-247 καὶ Ε. ΣΚΟΥΒΑΡΑ, ὅπ.π., σσ. 58-60, 83-88 καὶ Κ. ΔΥΟΒΟΥΝΙΩ-

ριλλος Κωνσταντινουπόλεως, Ματθαῖος Ἀλεξανδρείας καὶ Παρθένιος Ἱεροσολύμων. Ὁ Σίλβεστρος Ἀντιοχείας, ποὺ δὲν υπέγραψε τὸν Ὅρο, «... θὰ ἔκανε τὸ ἴδιο, ἂν δὲν βρισκόταν στὴ Ρωσία γιὰ νὰ κάνει ἔρανο καὶ δὲν εἶχε καταληφθεῖ ὁ θρόνος του ἀπὸ ἓνα σφετεριστὴ κατὰ τὴν ἀπουσία του»²²⁴.

Εἶχε προηγηθεῖ τῆς ὑπογραφῆς τοῦ Ὅρου μακρὰ περίοδος ὄξυνσης τῶν παθῶν ἀνάμεσα σὲ δύο ἀντιτιθέμενες ομάδες ἀρχιερέων τοῦ θρόνου καὶ λαοῦ, ὑποστηρίζουσες μὲ ἰσχυρογνωμοσύνη, στὰ ὄρια τοῦ φανατισμοῦ, ἢ μία τὴν ἀρχὴ τῆς οἰκονομίας καὶ ἢ ἄλλη τῆς ἀκριβείας, ὡς πρὸς τὰ θέματα τῆς ἀποδοχῆς τῶν αἵρετικῶν καὶ τοῦ κύρους τῶν μυστηρίων τους. Ἡ ὑπόθεση περιπλεκόταν καὶ μὲ τὰ οἰκονομικὰ συμφέροντα Ἑλλήνων ἐμπόρων τοῦ Γαλατᾶ, οἱ ὅποιοι ἔβλεπαν νὰ περιορίζονται τὰ ἔσοδά τους ἀπὸ τὶς δραστηριότητες τῶν ἐκεῖ εὐρισκομένων λατίνων ἐμπόρων, γι' αὐτὸ καὶ ἐπιζητοῦσαν τὶς διαχωριστικὲς γραμμές. Παράλληλα οἱ παρατάξεις τῶν ἀρχιερέων ἀνήγαγαν τὰ κανονικὰ ζητήματα σὲ ἰδεολογία καὶ σχημάτισαν στρατόπεδα μὲ μῆλο τῆς ἔριδας

του, Καλλίνικος Γ΄ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, ἐν Ἀθήναις 1915. Γ. ΧΡΥΣΟΒΕΡΓΗ, *Καλλίνικος Γ΄ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως* (μεταπτυχιακὴ ἐργασία), Θεσσαλονίκη 1995. Α. ΓΡΙΤΣΟΠΟΥΛΟΥ, Ὁ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Κύριλλος Ε΄ ὁ Καράκαλλος, *ΕΕΒΣ* 29 (1959) 357-389. Κ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ, Ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Κύριλλος Ε΄ (1748-1751, 1752-1757). Ὁ βίος καὶ ἡ δράση του (ἀνέκδ. διπλ. ἐργασία), Θεσσαλονίκη 2012. Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, Ἐρευνητικὸ Πρόγραμμα «τὸ Ἑλληνικὸ Θέατρο ...» *Αὐξεντιανὸς Μετανοημένος [1752]*, φιλολογικὴ ἔκδοση - εἰσαγωγή - σχόλια - γλωσσάριο ἸΩΣΗΦ ΒΙΒΙΛΑΚΗΣ, Ἀθήνα 2010, σσ. 144-145. ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΜΕΤΑΛΛΗΝΟΥ, «Ὁμολογῶ ἐν βάπτισμα», *Ἐρμηνεία καὶ ἐφαρμογὴ τοῦ ζ' κανόνος τῆς Β' Οἰκουμενικῆς συνόδου ἀπὸ τοὺς Κολλυβάδες καὶ τὸν Κωνσταντῖνο Οἰκονόμο*, Ἀθήνα 1996, σσ. 99-110]. Θ. Ε. ΓΙΑΓΚΟΥ, *Κανόνες καὶ λατρεία*, ὅπ.π., σ. 434 ἐξ.

224. ΣΤ. ΠΑΝΣΕΙΜΑΝ, *Ἡ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ ἐν αἰχμαλωσίᾳ*, μτφρ. Ν. ΠΑΠΑΡΡΟΔΟΥ, Ἀθήνα 1979, σ. 618. Ὁ καθηγητὴς Φειδᾶς ὅμως ὑποστηρίζει ὅτι «... ὁ πατριάρχης Ἀντιοχείας Σίλβεστρος ἠρνήθη νὰ προσυπογράψῃ λόγω τῆς γνωστῆς ρήξεως μεταξὺ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου καὶ τῶν ἀρχιερέων τοῦ θρόνου διὰ τὸ συγκεκριμένον ζήτημα». Τὸ κύρος τοῦ βαπτίσματος τῶν αἵρετικῶν, ὅπ.π., σ. 446.

τὸν πατριαρχικὸ θρόνο. Ἔτσι ὑπῆρξαν δημεγερσίες καὶ ἀκραῖες συμπεριφορές, οἱ ὁποῖες οὐδεμία τιμὴ περιποιούσαν στὸ ἐκκλησιαστικὸ σῶμα καὶ σὲ πνευματικούς ἡγέτες²²⁵.

Τὴ δυσάρεστη κατάσταση περιγράφει μὲ θλίψη ὁ συγγραφέας τοῦ *Πλανοσπαράκτη*:

«... θρήνων εἰσὶ καὶ ὄδυρμῶν ἄξια τὰ παρόντα
καὶ τραγωδίας γοερᾶς εἰς τὸ ἐκτραγωδῆσαι
ἐλεεινὴν κατάστασιν Μεγάλῃς Ἐκκλησίας,
δι' ἅπερ πέπονθε τὰ νῦν καὶ πάσχει ἐχομένως
κόσμος αὐτῆς ἀπέλιπε σύνοδος ἡ ἀγία,
σπουδαῖοι ἀπελάθησαν, διδάσκαλοι μισοῦνται,
ἡ μάθησις ἀσέβεια κηρύττεται τῇ πόλει,
ἡ ἀρετὴ μεμίσηται, κακία θριαμβεῦει
ὑπόκρισις θαυμάζεται καὶ τρόπαια ἐγείρει,
ῥάκη καὶ τὰ τριβῶνια ὑποκριτῶν φιλοῦνται
ἀρχιερεῖς σεβάσμιοι χριστιανῶν ποιμένες
ὑβρίζονται ἐλαύνονται ἀπὸ τῆς Κωνσταντίνου
ἀνδράποδα καὶ κνώδαλα πάντοθεν ἐκκαλοῦνται»²²⁶.

Στὴν ὑπόθεση εἶχε ἐμπλακεῖ δραστήρια καὶ ὁ ἀμαθῆς λαὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, φατριάζων καὶ ἀποφαινόμενος ἀναρμολίως γιὰ ζητήματα, τὰ ὁποῖα ἡ Ἐκκλησία ἀντιμετώπιζε διαχρονικὰ μὲ νηφαλιότητα καὶ στίς κανονικὲς τους διαστάσεις, σύμφωνα μὲ τίς συνοδικὲς ἀποφάσεις καὶ τίς πατερικὲς ὑποθήκες. Ἡ ἀμάθεια καὶ ὁ ἐξ αὐτῆς φανατισμὸς διασάλευσαν τὴν εἰρήνη καὶ ἀνέτρεψαν τὴν ἐκκλησιαστικὴ τάξη, γεγονός πού σχολιάζεται μὲ ὕφος εἰρωνικὸ καὶ ἐπικριτικὸ ἀπὸ τὸν μνημονευθέντα συγγραφέα:

«... ῥάπτῃς γίνεται κριτής, ὁ κτίστης θεολόγος,
δερματοράπτῃς δ' αὖθις ὡς ῥήτωρ ἀποκατέστη,
ὁ σκυτοτόμος καὶ χαλκεὺς παρόμοιοί τε ἄλλοι
ψήφους τελοῦσι ἀναιδῶς τῶν προχειριζομένων
εἰς μητροπόλεις κλίματος θρόνου τῆς Κωνσταντίνου»²²⁷.

225. Βλ. MANSI, τ. 38, στ. 611 ἐξ.

226. TH. PAPADOPOULLOS, ὅπ.π., σ. 275, στίχ. 11-23.

227. Ὅπ.π., σ. 276, στίχ. 48-52.

Αὐτὰ συνέβαιναν στὴν Κωνσταντινούπολη κατὰ τὴν ἕκτη δεκαετία τοῦ 18ου αἰώνα. Μερικὰ χρόνια ἀργότερα στὸ Ἅγιον Ὅρος ξέσπασε ἡ γνωστὴ ἔριδα γιὰ τὴν τέλεση τῶν μνημοσύνων²²⁸, μὲ τοὺς παραδοσιακοὺς μοναχοὺς, τοὺς σκωπτικῶς λεγόμενους «Κολλυβάδες», νὰ ὑφίστανται καὶ αὐτοὶ ἀκραῖες πράξεις βίας ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῶν φανατικῶν ἀντιπάλων τους. Θὰ πρέπει νὰ ὑπογραμμισθεῖ ὅτι μεταξὺ τῶν ὑποστηρικτῶν τῆς ἀκρίβειας στὸ θέμα τῆς ἀποδοχῆς τῶν αἰρετικῶν (ἀποκλειστικὰ μὲ βάπτισμα) καὶ τῶν ὑποστηρικτῶν τῆς παράδοσης, ὅσον ἀφορᾷ στὴν ἀκρίβεια τῆς λειτουργικῆς τάξης, δὲν μαρτυρεῖται πάντοτε ταυτότητα θεολογικῶν θέσεων, καθόσον αὐτοὶ δὲν ἀνῆκαν, κατὰ τὰ ἱστορικὰ δεδομένα, στὸν ἴδιο πνευματικὸ καὶ θεολογικὸ «χῶρο». Ἀντίθετα μάλιστα, ἕνας ἀπὸ τοὺς πρωταγωνιστὲς τῆς πρώτης ἔριδας, ὁ πατριάρχης Κύριλλος Ε΄ (1748-1751, 1752-1757), κατακρίνεται στὶς «κολλυβαδικές» πηγές ὡς ἀντίπαλος τῆς λειτουργικῆς ἀκρίβειας καὶ ὑπουλος σύμμαχος καὶ συμπαραστάτης τῶν «Ἀντικολλυβάδων»²²⁹.

228. Βλ. σχετικὰ στοῦ ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ ΣΚΡΕΤΤΑ, *Ἡ θεία εὐχαριστία καὶ τὰ προνόμια τῆς Κυριακῆς*, ὅπ.π., σ. 436 ἐξ., ὅπου καὶ λιπαρῆ χρήση τῶν πηγῶν καὶ τῆς βιβλιογραφίας. Ἐπίσης βλ. Χ. ΤΖΩΓΑ, *Ἡ περὶ μνημοσύνων ἔρις*, ὅπ.π.

229. Πολὺ σημαντικὴ γιὰ τὴ διακρίβωση τῶν θεολογικῶν θέσεων τοῦ Κυρίλλου εἶναι ἡ μαρτυρία τοῦ ἀνωνύμου συγγραφέα τοῦ ἔργου *Φραγγέλιον, ἐν ᾧ ἀπορραπίζονται οἱ ἐν τῷ ἱερῷ τῆς τοῦ Χριστοῦ ἀναστάσεως ἀσχημονοῦντες, ἤτοι οἱ ἐν τῇ Κυριακῇ νεκρολογοῦντες* (στὸν Πάριο ἀποδίδεται ἄλλο ὁμότιτλο ἔργο, βλ. Χρ. ΑΡΑΜΠΑΤΖΗ, *Ἀθανασίου Παρίου βιβλιογραφικά*, Θεσσαλονίκη 1998, σ. 38), στὸ ὁποῖο ἔργο ὁ Κύριλλος κατηγορεῖται ὅτι ἦταν ὑποστηρικτῆς καὶ φίλος τῶν «Ἀντικολλυβάδων» καὶ μάλιστα τοῦ Γενναδίου Χαλεπίου (περὶ αὐτοῦ βλ. Ε. ΣΚΟΥΒΑΡΑ, *Στηλιτευτικὰ κείμενα*, ὅπ.π., σσ. 61-63 καὶ Χ. ΤΖΩΓΑ, *Ἡ περὶ μνημοσύνων ἔρις*, ὅπ.π., σσ. 62-64). Ὁ ἀνωνύμος συγγραφέας ἀναφέρει τὰ ἐξῆς περὶ τοῦ Κυρίλλου, τὰ ὁποῖα ἐν πολλοῖς μαρτυροῦν τὴ θεολογικὴ ἀστάθεια τοῦ ὑποστηρικτῆ τοῦ ἀναβαπτισμοῦ: «Ἐπειδὴ ... τοῦ καιροῦ προϊόντος ἀναιδέστερον ἐφαίνοντο ἀσχημονοῦντες, διὰ τοῦτο καὶ σφοδρότερον ἐγένετο πρὸς αὐτοὺς ὁ ἔλεγχος (δηλαδὴ πρὸς τοὺς ἀγιαννανῖτες), ὅθεν πολλοὶ ἐξ αὐτῶν τῶν συσκητιωτῶν

Ἡ ἐποχὴ ποὺ συντάχθηκε καὶ «ἀνακρίθηκε» τὸ Πηδάλιον δὲν ἦταν χρονικὰ πολὺ ἀπομακρυσμένη ἀπὸ τὶς συγκεκριμένες ἔριδες. Μπορεῖ αὐτὲς νὰ ἔπαυσαν, ἀλλὰ ἀνὰ πᾶσα στιγμή ἦταν δυνατὴ ἡ ἀναζωπύρωσή τους. Καὶ οἱ δύο ἔριδες κληροδότησαν

ὑπὸ τῆς συνειδήσεως κεντούμενοι, μὴ συνευδοκοῦντες τῇ παραβάσει τῆς παραδόσεως, τὴν τοιαύτην πρᾶξιν ἐξέκλινον, ἀλλ' ἐκεῖνοι πλείονες ὄντες καὶ ὡς κεφαλὴν τὸν πρῶτον Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην κῦρ Κύριλλον ἔχοντες (αὐτὸς γὰρ πρότερον μὲν καλῶς τὸ ἔργον κατέκρινεν ἐναντίον ἀποκαλῶν τῆς ἀνέκαθεν παραδόσεως, ὕστερον δὲ ὡς κοῦφος παρά τινων ὑποκλαπείς μετεστράφη εἰς τόξον στρεβλόν· καὶ γενόμενος, λοιπόν, ὡς εἷς ἐξ αὐτῶν, μάλιστα καὶ ἐνέπνευσεν αὐτοῖς δύναμιν, λέγων ὅτι οὐδὲν ἐστὶ τοῦτο καὶ ὅτι αὐτὸς ἐπὶ τοῦ θρόνου ὧν ἔδιδεν ἐκδόσεις καὶ ἐτέλουν ἐν Κωνσταντινούπολει τὴν Κυριακὴν τὰ τοιαῦτα μνημόσυνα), ἐκεῖνοι δὲ, φημί, ὡς πλείονες ὄντες ὑποβάλλουσιν ἀφορισμοῦ ἐπιτιμίῳ, ὡς δῆθεν ταραχώδεις, τοὺς μὴ συνευδοκοῦντας καὶ ἀπείργουσιν αὐτοὺς οὐ μόνον ἐκκλησίας, οὐ μόνον κελλικῆς εἰσόδου, οὐ μόνον τῆς κοινῆς ὁμιλίας καὶ ἀναστροφῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς τοῦ μύλου χρείας, κελεύσαντες, ἵνα μὴ ἀλήθωσιν αὐτοῖς· μὴ γὰρ ἔχων (ὡς ἔφη τις) ὁ κῦρ Κύριλλος ἐκ λόγου ἐπιχειρίσασθαι, ἐπεχείρησεν ἐκ τῆς τοῦ μύλου πτερωτῆς. Οὕτω τοιγαροῦν οἱ ἐλσεινοὶ ἐκεῖνοι ἀδελφοὶ δεινῶς διωκόμενοι καὶ λιμαγχοῦμενοι (οὐκ ἔστι γὰρ εὐκόλον εἰς ἕτερον μύλον ἀπέρχεσθαι) φόβῳ τοῦ τῆς παραβάσεως κρίματος καὶ ἄκοντες κατέλιπον τὰς οἰκήσεις των καὶ ἄλλος ἀλλαχόσε τοῦ Ὄρους ἀνεχώρησαν. Δὲν ἐδυνήθησαν ὅμως οὐδὲ οὕτως ἡσυχίαν εὐρεῖν οὐδαμοῦ· οὐ γὰρ μόνον οἱ ἀγιαννίται αὐτοὶ ἐμπαθῶς κατ' αὐτῶν φερόμενοι σκανδαλοποιοῦς καὶ ταραχώδεις αὐτοὺς ἐκήρυττον, ἀλλὰ καὶ τῶν ἔξω πολλοὶ φιλίως πρὸς αὐτοὺς διακείμενοι καὶ τὰ τῶν ἀγιαννιτῶν διεκδικοῦντες, ὡς μιάσματα τούτους ἀπέφευγον καὶ τοὺς ἄλλους οὕτω ποιεῖν ἐπιμελῶς ἄγαν ἐδίδασκον, ὧν ἀπάντων ὁ κράτιστος καὶ κορυφαιότατος ὁ ποτὲ Χαλεπίου ἦν, ὁ γλῶττα καὶ χεῖρ καὶ οὖς τοῦ κῦρ Κυρίλλου καὶ πρότερον ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ νῦν ἐν τῷ Ὄρει διατελῶν, τοῦτον, ὅστις οὐκ οἶδεν, ὁποῖός ἐστιν ἀνὴρ οὗτος, ὡς ἀπλῶς εἰπεῖν, τὸν τῆς πόλεως καὶ τοῦ Ὄρους ἀγνοεῖ δοῖδουκα», χφ Εὐαγγελιστρίας Σκιαθίου 43, σσ. 8-10 (ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ ΣΚΡΕΤΤΑ, *Ἡ θεία εὐχαριστία καὶ τὰ προνόμοια τῆς Κυριακῆς*, ὅπ.π., Παράρτημα, σ. 6-7). Μὲ βάση τὸ πιὸ πάνω παράθεμα, ὁ Κύριλλος θὰ πρέπει νὰ τοποθετηθεῖ στὴ μερίδα τῶν «Ἀντικολλυβάδων». Ἐπομένως δὲν θὰ πρέπει νὰ δίδεται ἔμφαση στὴ δῆθεν συναγωνιστικότητά «Κολλυβάδων» καὶ Κυρίλλου στὸ θέμα τοῦ ἀναβαπτισμοῦ, ὅπως διὰ πολλῶν ὑποστηρίχθηκε ἀπὸ τὸν ἀείμνηστο π. Γεώργιο Μεταλληνὸ (βλ. «Ὁμολογῶ ἐν βάπτισμα» ..., ὅπ.π., σ. 107 ἐξ.).

στην επόμενη θεολογική γενεά τις θέσεις τους, συντελώντας στο σχηματισμό κατ' αντιστοιχία θεολογικών παρατάξεων.

Στὸ Πηδάλιον, ἀπὸ τὴν ὕλη καὶ τὸν χαρακτήρα του, ἦταν ἀδύνατον νὰ μὴν θιγοῦν τὰ κανονικὰ ζητήματα, τὰ ὁποῖα στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ στὸ Ἅγιον Ὄρος ἦταν λίγο παλαιότερα στὸ ἐπίκεντρο τῶν θεολογικῶν ἀντιπαραθέσεων. Ὅσο καὶ ἂν ὁ Νικόδημος ἦταν διατεθειμένος μὲ διακριτικότητα νὰ κρατήσῃ ἀποστάσεις, στὴν ἐρμηνεία τῶν σχετικῶν κανόνων ἦταν ὑποχρεωμένος ἐκ τῶν πραγμάτων νὰ τοποθετηθεῖ, προσάγοντας τὶς μαρτυρίες τῶν πηγῶν.

Στὴν ἴδια θέση λίγο-πολὺ εὐρισκόταν καὶ ὁ «ἀνακριτῆς» Δωρόθεος. Ὅμως, μεταξὺ τῶν δύο προσώπων, παρατηροῦνται, ἐπὶ τοῦ προκειμένου, θεολογικὲς διαφορές. Ὁ δεῦτερος ἔκλινε τοποθετημένος πρὸς τὴν πλευρὰ τῶν θέσεων τοῦ πατριάρχη Κυρίλλου Ε΄. Ἐγραφε μάλιστα γιὰ τὸ θέμα τῆς ἀποδοχῆς τῶν αἰρετικῶν, προτασσομένων τῶν ἀρχῶν τῆς ἀκριβείας, δύο πραγματεῖες, οἱ ὁποῖες περιέχονται στὸ χειρόγραφο Παντελεήμονος 520. Ἡ πρώτη (σσ. 1-122 = φφ 1r-60v), ἔχει τίτλο: «Ὅτι πάντας δεῖ βαπτίζειν αἰρετικούς τοὺς μὴ καθ' ἑκατέραν τὴν δεσποτικὴν ἐντολὴν βαπτισθέντας, τὴν τε πρὸ τῆς ἀναστάσεως δηλαδὴ καὶ τὴν μετὰ τὴν ἀνάστασιν», καὶ ἡ δεύτερη (φφ 65r-71r) ἔχει τίτλο: «Περὶ τῆς πρὸς τοὺς ἐρχομένους πρὸς ἡμᾶς αἰρετικούς ἢ σχισματικούς ἀκριβείας ὅπως δεῖ δέχεσθαι διὰ βαπτίσματος». Γνωρίζουμε ἀπὸ ἐπιστολὴ τοῦ Βουλευσιᾶ (τῆς 16ης Ὀκτωβρίου 1791) ὅτι γιὰ τὸ πρῶτο κείμενο ὑπῆρχε πρόθεση νὰ σταλεῖ στὸν ἅγιο Νικόδημο: «... τὸ ἐμὸν σπούδασμα, “Ὅποιους δεῖ βαπτίζειν τῶν προσερχομένων ἡμῖν αἰρετικῶν” ἀντιγέγραπταί ποτε παρὰ τοῦ πρώην Κωνσταντινουπόλεως κυρίου Προκοπίου (1785-1789), ὃ καὶ δοθήσεται, οἶμαι, αἰτηθὲν χρείας οὔσης εἰς χρῆσιν»²³⁰. Σὲ αὐτὰ τὰ

230. ΔΩΡΟΘΕΟΥ ΒΟΥΛΗΣΜΑ, Ἐπιστολὴ Α΄, ὑστερόγρ. στίχ. 1*-3*. Ἀναφορὰ στὸ ἴδιο σύγγραμμά του κάνει ὁ Βουλευσιᾶς καὶ στὴν Εἰσηγητικὴ ἔκθεση, βλ. Μητροπολίτου Σουηδίας ΠΑΥΛΟΥ, *Τὸ Πηδάλιον καὶ ἄλλαι ἐκδόσεις*, ὅπ.π., σ. 264, (= Τοῦ Ἰαίου, Ἡ Εἰσηγητικὴ ἔκθεσις τοῦ Δωροθέου Βουλευσιᾶ περὶ τοῦ Πηδαλίου, ὅπ.π., σ. 355) = Παράρτημα, ἀριθμ. 2, στίχ. 410-413.

κείμενα ὁ Βουλησιμᾶς φαίνεται νὰ υἱοθετεῖ τὸ περιεχόμενον τοῦ Ὅρου τοῦ πατριάρχου Κυρίλλου Ε΄. «Ἔτι ἐπόμεθα ... πολλοῖς μὲν τε καὶ ἄλλοις ἐπὶ τε σοφίᾳ καὶ ἀρετῇ καὶ ἀγιότητι ἀναλάμφασιν, οἷος ... ὁ ἐμὸς ἐν Σμύρνῃ διδάσκαλος Ἱερόθεος (δηλαδὴ ὁ Δενδρινός) καὶ σὺν αὐτῷ ὁ κλεινὸς ἦν Νεόφυτος (ὁ Καυσοκαλυβίτης;) καὶ εὐάριθμοι σὺν αὐτοῖς ἄλλοι εἰς ἄκρον τοῦ τε τῆς ἀκριβείας καὶ τῆς οἰκονομίας λόγου ζηλωταί, μάλιστα δὲ τοῖς περὶ τὸν θεϊότατον Κύριλλον τὸν Κωνσταντινουπόλεως πατριάρχην καὶ Παρθένιον τὸν τῶν Ἱεροσολύμων σοφώτατον ἱεράρχην καὶ Ἐφραίμ, τὸν ... αὐτοῦ διδάσκαλον, κάμου ἀγιώτατον γέροντα ...»²³¹.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Βουλησιμᾶ, καὶ ὁ Θεοδώρητος Ἐσφιγμενίτης ἦταν ὑποστηρικτῆς τοῦ ἀναβαπτισμοῦ, ὅπως συνάγεται ἀπὸ τῆς λανθάνουσα προσθήκης ποὺ κατέλιπε ὁ «τολμητίας» ἐπιμελητῆς τῆς α΄ ἐκδοσης τοῦ Πηδαλίου στὴν ἐρμηνεία τοῦ κανόνα τοῦ Κυπριανοῦ Καρχηδόνας, χωρὶς τῆς γνώμης τοῦ Νικοδήμου. Σὲ αὐτὴν τὴν προσθήκη, τῆς ὁποίας προηγεῖται ὁ ἰδιότυπος «τίτλος»: «Ἄλλος», μεταξὺ ἄλλων λέγονται: «... ὅτι οἱ αἰρετικοὶ πάντες πρέπει ἀναμφιβόλως νὰ βαπτίζωνται. Ἡ δὲ οἰκονομία ὅπου πρὸς καιρὸν ἐμεταχειρίσθησάν τινες πατέρες, οὔτε νόμος οὔτε παράδειγμα δύναται νὰ νομισθῇ ...»²³². Δυστυχῶς τῆς συγκεκριμένης θέσης (κατὰ κάποιον τρόπο τὸν νέο «ὀθνεῖον μῦθον»), ποὺ διατυπώνεται στὴν προσθήκη τοῦ Θεοδώρητου, τὴν ἀπέδωσαν λανθασμένα στὸν Νικόδημο καὶ ἔκτοτε ἔτσι θεωρεῖται ἀπὸ πολλούς.

Ὁ Νικόδημος δὲν ἦταν ἐγκλωβισμένος στὴν προβληματικὴ ποὺ ἀναπτύχθηκε στὴν ἐποχὴ του. Ἀπὸ τῆς βαθειᾶς μελέτης τῶν πηγῶν ἀπέκτησε τὰ ἐφόδια γιὰ βαθύτερη καὶ εὐρύτερη ἀντιμετώπιση τῶν κανονικῶν προβλημάτων. Εὐρισκόταν πολὺ πιὸ μπροστὰ ἀπὸ ἄλλους ὡς πρὸς τὴν γνώση τῆς διαχρονικῆς κανονικῆς πράξης. Τοῦτο ἀποτυπώνεται στὸ ἐπίμαχο κανονικὸ θέμα τῶν χειροτονιῶν

231. Χφ Παντελεήμονος 520, σ. 96.

232. Πηδάλιον, σσ. 370-371. Βλ. σχετικὰ Μητροπολίτου Σουηδίας Παύλου, Μὴ ἐπισημανθεῖσαι προσθήκαι τοῦ ἱερομονάχου Θεοδώρητου ἐν τῷ Πηδαλίῳ, ὅπ.π., σσ. 202-203.

τῶν αἰρετικῶν καὶ στὸ συναφές τοῦ βαπτίσματος τῶν αἰρετικῶν. Εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι ὁ Νικόδημος στὸ *Πηδάλιον* οὐδεμίαν μνείαν κάνει περὶ τοῦ Ὅρου τοῦ 1756, οὔτε ἐπικαλεῖται τὴν πρώτην πραγματείαν τοῦ Βουλευσῆ πού ἀναφέραμε παραπάνω. Στὴν Εἰσηγητικὴ ἔκθεση, ὁ Βουλευσῆς διαπιστώνει καὶ ἐπισημαίνει ὅτι «ὁ ἐρμηνεὺς (Νικόδημος) νῦν μὲν ἐν ταῖς τοῦ 46ου κανόνος τῶν Ἀποστόλων ὑποσημειώσασιν ἀποκρουόμενος τὸ τῶν λατίνων βάπτισμα, κατὰ τε τὸν λόγον τῆς ἀκριβείας καὶ κατὰ τὸν τῆς οἰκονομίας, νῦν δὲ ἐξ ὑπογείου ἐνδυναμῶν λατίνους αὐτόθι δέχεσθαι οἰκονομικῶς διὰ μύρου, οὓς καθ' ἑκάτερον τὸν λόγον ἀδύνατον παραδέξασθαι»²³³. Ἔτσι ὁ Νικόδημος, κατὰ τὴ μαρτυρίαν τοῦ παρθέματος, παρουσιάζεται ἀσταθῆς στὴ θέση τοῦ ἀπέναντι στοὺς λατίνους: ἀποκρούει τὸ βάπτισμά τους, ἀλλὰ ἀρνεῖται καὶ τὸν ἀναβαπτισμό τους, προτάσσοντας τὴν πράξιν κρίσεως μὲ μύρο. Αὐτὴ ὅμως ἦταν ἡ ἐκτίμηση τοῦ Δωροθέου, πού ἐκινεῖτο πρωτίστως μὲ γνώμονα τὴν ἀκρίβεια, χωρὶς ἴσως νὰ θέλει νὰ διαστείλει τὴν «ὄντολογία» τῶν μυστηρίων τῶν αἰρετικῶν (στὸ θέμα αὐτὸ ὁ Νικόδημος ἦταν στραμμένος πρὸς τὴν ἀκρίβεια), ἀπὸ τὸν τρόπο ἀποδοχῆς, ὅταν αὐτοὶ δηλώνουν μεταμέλεια (σὲ αὐτὴ τὴν περίπτωσιν ὁ Νικόδημος συστοιχοῦσε πρὸς τὴν κανονικὴν πράξιν τῆς οἰκονομίας. Αὐτὸ τουλάχιστο δηλώνεται στίς ἐπιστολὰς του).

Μὲ ἀφορμὴ τὸν σχολιασμὸ στὸν 68ο ἀποστολικὸ κανόνα («Εἴ τις ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος δευτέραν χειροτονίαν δέξεται παρά τινος, καθαιρείσθω καὶ αὐτὸς καὶ ὁ χειροτονήσας, εἰ μὴ γέ ἄρα συσταίῃ ὅτι παρά αἰρετικῶν ἔχει τὴν χειροτονίαν· τοὺς γὰρ παρά τῶν τοιούτων βαπτισθέντας ἢ χειροτονηθέντας οὔτε πιστοὺς οὔτε κληρικοὺς εἶναι δυνατόν»²³⁴), ὁ Νικόδημος προβαίνει σὲ διατυπώσεις θέσεων, οἱ ὁποῖες εὔρισκαν διαφωνοῦντα τὸν Βουλευσῆ.

233. Βλ. Μητροπολίτου Σουηδίας ΠΑΥΛΟΥ, *Τὸ Πηδάλιον καὶ ἄλλαι ἐκδόσεις*, ὅπ.π., σ. 264 (= Τοῦ Ἰδιοῦ, Ἡ Εἰσηγητικὴ ἔκθεσις τοῦ Δωροθέου Βουλευσῆ περὶ τοῦ *Πηδαλίου*, ὅπ.π., σ. 355) = Παράρτημα, ἀριθμ. 2, στίχ. 395-400.

234. ΡΠΣ, τ. Β', σ. 87 (=M. METZGER, *Les Constitutions apostoliques*, τ. III, SC 336, Παρίσι 1987, σ. 300).

Ὁ διάλογος μεταξύ τους εἶχε ὀξύτητα, ἐπειδὴ ἀκριβῶς τὸ ἀντικείμενό του σχετιζόταν μὲ ἓνα φλέγον κανονικὸ ζήτημα, ποὺ ἀφοροῦσε σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ τὴν ἄμυνα τῆς Ἐκκλησίας ἀπέναντι στὴν προπαγάνδα τῶν λατίνων εἰς βάρος της, ἡ ὁποία κατὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἦταν ἔντονη καὶ ἐπώδυνη. Ὁ Νικόδημος εἶναι ἀπολύτως βέβαιο ὅτι δὲν ἐστερεῖτο τῆς εὐαισθησίας νὰ ὑποστηρίζει τὴν ἀκρίβεια, ἀλλὰ ταυτόχρονα εἶχε ἀνοιχτὸ τὸν ὀρίζοντα νὰ ἀποδέχεται ἐξίσου καὶ τὴν οἰκονομία καὶ νὰ ὑπερμαχεῖ γι' αὐτή. Ἐξάλλου, τοῦτο ἐκφράζει ὁ ἴδιος μὲ διακηρυκτικὸ τρόπο στὸ σχόλιό του στὸν 46ο ἀποστολικὸ κανόνα: «... δὺ εἶδη κυβερνήσεως καὶ διορθώσεως φυλάττονται εἰς τὴν τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν. Τὸ ἐν εἶδος ὀνομάζεται Ἀκρίβεια, τὸ δὲ ἄλλο ὀνομάζεται Οἰκονομία καὶ Συγκατάβασις, μὲ τὰ ὁποία κυβερνώσι τὴν σωτηρίαν τῶν ψυχῶν οἱ τοῦ Πνεύματος οἰκονόμοι, πότε μὲ τὸ ἓνα, πότε μὲ τὸ ἄλλο»²³⁵.

Ὁ Βουλευσμᾶς προχώρησε σὲ κριτικὲς παρατηρήσεις, τὶς ὁποῖες διατύπωσε ἐκτὸς ἀπὸ τὴν Εἰσηγητικὴ ἔκθεση καὶ στὴν ἐπιστολὴ τῆς 4ης Ἰουλίου 1792, ἐνῶ ὁ Νικόδημος ὑποστήριξε τὶς θέσεις, ποὺ κατέγραψε στὸν ὑπομνηματισμὸ (στὴ «συμφωνία») τοῦ μνημονευθέντος 68ου ἀποστολικοῦ κανόνα καὶ στὴν ἐπιστολὴ τῆς 8ης Μαΐου 1792.

Συγκεκριμένα, ὁ Βουλευσμᾶς στὴν Εἰσηγητικὴ ἔκθεση παρατηρεῖ τὰ ἑξῆς: «Ἀπατᾶται (ὁ Νικόδημος) δ' ἐπὶ τούτοις καὶ ἄλλως δηλοποιῶν ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ τοῦ ξη' ἀποστολικοῦ κανόνος ὅτι ἡ Ἐκκλησία δέδεκται χειροτονίας αἰρετικῶν, χρήσεις εἰς τὴν τούτων ἐμπέδωσιν ἐπάγων τὸν τε η' τῆς πρώτης, τὸν τε ξα' τῆς ἐν Καρθαγένῃ καὶ τὴν δ' καὶ ζ' τὰς οἰκουμενικὰς συνόδους. Ἄλλ' ὁ μὲν η' τῆς πρώτης αἰρετικῶν οὐ διαλαμβάνει χειροτονίας δεδῆχθαι τὴν Ἐκκλησίαν, ἀλλὰ ναυατιανῶν σχισματικῶν, κατὰ τὸν τῆς οἰκονομίας λόγον, μετὰ τὸ ὁμολογῆσαι ἐγγράφως πάντα διατηρῆσαι τὰ τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας. Ὁ δὲ ξα'

235. Πηδάλιον, σ. 53.

τῆς ἐν Καρθαγένῃ περὶ δονατιστῶν περιέχει, σχισματικῶν μὲν καυτῶν ὄντων, οὐ μὴν δὲ χειροτονίαν ἀλλὰ βάπτισμα ἐχόντων δονατιστῶν, τελούμενον κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν Ὀρθοδόξων· τοὺς τοιούτους, φησὶν ὁ κανὼν, εἰς μέτρον φθάσαντας ἡλικίας καὶ ἐπιγνόντας “τῆς πλάνης αὐτῶν τὸν ὄλεθρον” καὶ προσελθόντας τῇ καθολικῇ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ, μὴ δι’ ἑτέρου βαπτίσματος δέχεσθαι, ἀλλὰ “τάξει ἀρχαία, διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν” οἰκονομεῖσθαι, καὶ ἀξιόους ἀναφανέν-τας χειροτονεῖσθαι· ζητῶν δὲ ὁ αὐτὸς κανὼν εἰ δεῖ τοὺς κληρικούς, εἴτ’ οὖν ἱερεῖς τῶν δονατιστῶν, δέχεσθαι “μετὰ τοῦ” ὑπ’ αὐτοῦς “πλήθους” ἐπιφέρει ὡς τοῦτο “τῇ συνετωτέρᾳ βουλῇ” τῶν περὶ τὸν πάπαν Ἀναστάσιον καὶ Βενέριον Μεδιολάνων παρεῶσιν, οἵτινες ἐν Ἰταλίᾳ σύνοδον συγκροτήσαντες, οὐ παρεδέξαντο τὰς τῶν δονατιστῶν χειροτονίας, ὡς ἐν τοῖς πρακτικοῖς αὐτῆς καὶ ἐν τῷ οἴκῳ αὐτῆς κανόνι παρίσταται. Τὸ δὲ τὴν τετάρτην σύνοδον δέξασθαι χειροτονίαν αἰρετικῶν, καθ’ ὃ ἐπιφέρει ὁ ἐρμηνεὺς τοῦ Διοσκόρου παράδειγμα, χειροτονήσαντος Ἀνατόλιον τὸν Κωνσταντινουπόλεως πατριάρχην, οὐκ ἄραρεν· οὐ γὰρ πεφωραμένος ἦν αἰρετικὸς ὁ Διόσκορος, οὐδὲ καθηρημένος συνοδικῶς, ὅτε ἐχειροτόνησεν Ἀνατόλιον· τούτῳ οὐκ ἄρα ἄραγε τῷ λόγῳ, χειροτονίας δέξασθαι τὴν ἑβδόμην παρ’ αἰρετικῶν οἰκονομικῶς τε καὶ περιστατικῶς· οὔτε γὰρ ἡ τετάρτη οὔτε ἡ ἑβδόμη παρὰ πεφωραμένων καὶ συνοδικῶς καθηρημένων αἰρετικῶν χειροτονίαν ἐδέξατο, ἀλλὰ παρ’ ἀφωράτων καὶ ἀνεξελέγκτων· δι’ ὃ διορθωτέον τὴν ἀπάτην τῷ τοῦ πεφωραμένου καὶ ἀφωράτου ὄρω καὶ γνώμονι· ὃν εἶγ’ ἐν πολλοῖς χρήσοιτο ὁ ἐρμηνευτὴς ἄριστά τε καὶ ῥᾶστα καὶ κάλλιστα πολλὰ διορθώσεις, καὶ ταῦτα τὰς ἀνεξελέγκτους τε καὶ ἀφωράτους ἐν μυστολεξίᾳ ὁμολογουμένας ὑπὸ πνευματικῶ πατρὶ ἁμαρτίας. Οὐ γὰρ κατὰ τὰς ἐξεληλεγμένας τε καὶ πεφωραμένας διορθοῦν αὐτάς ἔχει ὁ τὴν πνευματικὴν εἰληφῶς προστασίαν· οἶμαι γὰρ περὶ τῶν ἐπὶ δίκης μᾶλλον πεφωραμένων ἁμαρτιῶν τοὺς κανόνας διαλαμβάνειν· πῶς γὰρ τις, ἐπιτιμίου ἢ καθαιρέσεως ἄξιος, παρὰ τοῦ ἐν μυστολεξίᾳ καθεζομένου πνευματικοῦ καθαιρεθῆ-

σεται, ἢ ἀρνούμενος ἐφ' οἷς τυχὸν ἐγκαλεῖ αὐτὸν ὁ πνευματικὸς ὡς ἐξεῖπεν αὐτῷ ἐπιτιμηθήσεται; Πνευματικῶ γὰρ οἰκεῖον ἀεὶ παρακατέχειν ἐν βάθει ἀφώρατα τὰ μυστολεκτούμενα· δι' ὃ συμβουλεύειν δεῖ μετὰ πραότητος καὶ ἐπεικειίας, ἢ ἀπειλεῖν ἔστ' ὅτε κατὰ τὴν τοῦ ἐξομολογουμένου διάθεσιν. Τὸ γὰρ ἐπιτιμᾶν τε καὶ καθελεῖν ἢ τῆς ἱεροπραξίας ἐπισχεῖν ἢ τῆς κοινωνίας ἐπὶ πολὺ, ὡς οἱ κανόνες διαγορεύουσιν, οὐδέν μοι δοκεῖ διαφέρειν τοῦ τὰ ἀφώρατα ποιουμένου πεφωραμένα ἁμαρτήματα, ἐφ' οἷς ὁ ἄλωθεις ταῖς τῶν μετανοούντων ἀφεύκτως εὐθύνας ὑπόκειται καὶ τόποις, εἰ δὲ οὗτοι ἠπράκτησαν, ἀλλ' οὖν, κατὰ τὴν τῶν κανόνων ὑποτύπωσιν, τοὺς ἐπὶ τινι φωραθέντας ὑπευθύνους ἁμαρτήματι ἐπιτιμᾶσθαι προσήκει»²³⁶.

Ὁ Βουλησμᾶς, ὅπως συνάγεται ἀπὸ τὸ παράθεμα, ἐπεσήμανε στὸν Νικόδημο τὰ ἐξῆς:

1. Ὁ κανόνας 8 τῆς Α' οἰκουμενικῆς συνόδου ἐπιτρέπει τὴν ἀποδοχὴ τῶν χειροτονιῶν τῶν ναυατιανῶν, καθόσον αὐτοὶ ἦσαν σχισματικοὶ καὶ ὄχι αἰρετικοί, θέτοντας ὡς προϋπόθεση γιὰ τὴν ἐπάνοδό τους στὴν Ἐκκλησία καὶ γιὰ τὴν ἀποδοχὴ τῆς χειροτονίας τους τὴν ἔγγραφη ὁμολογία: «ὅτι συνθήσονται καὶ ἀκολουθήσουσι τοῖς τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας δόγμασι».

2. Ὁ κανόνας 61 τῆς Καρθαγένης ἀναφέρεται πρωτίστως στὸ βάπτισμα (καὶ ὄχι στὴ χειροτονία) τῶν δονατιστῶν, τοὺς ὁποίους ὁ Βουλησμᾶς θεωρεῖ ἐπίσης σχισματικούς²³⁷. Ἡ σύνοδος τῆς Καρθαγένης ἔθεσε ὡς προϋπόθεση, γιὰ τὴν ἀποδοχὴ τῶν μετανοούντων δονατιστῶν, τὸ βάπτισμά τους νὰ εἶχε τελεσθεῖ «κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν ὀρθοδόξων» (βλ. κανόνες: 46, 47, 49 ἀποστόλων,

236. Βλ. Μητροπολίτου Σουηδίας ΠΑΥΛΟΥ, *Τὸ Πηδάλιον καὶ ἄλλαι ἐκδόσεις*, ὅπ.π., σσ. 259-262 (= Τοῦ Ἱδιοῦ, Ἡ Εἰσηγητικὴ ἔκθεσις τοῦ Δωροθέου Βουλησμᾶ περὶ τοῦ Πηδαλίου, ὅπ.π., σσ. 351-353) = Παράρτημα, ἀριθμ. 2, στίχ. 285-344.

237. Περὶ τῶν δονατιστῶν καὶ τῶν ἐκκλησιαστικοπολιτικῶν θέσεών τους, βλ. Ν. Χ. ΜΑΓΓΙΩΡΟΥ, *Ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος καὶ ἡ δονατιστικὴ ἔριδα. Συμβολὴ εἰς τὴν μελέτη τῶν σχέσεων Ἐκκλησίας - Πολιτείας κατὰ τὴν Κωνσταντινεία περίοδο*, Θεσσαλονίκη 2001, σ. 47 ἐξ.

7 τῆς Β΄ οἰκουμενικῆς συνόδου κ. ἄλ.). Ἐφόσον ἔτσι τελέσθηκε, τότε αὐτοὶ ἐντάσσονται στὸ ἐκκλησιαστικὸ σῶμα «διὰ ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν» (σύμφωνα μὲ τὴν ἀρχαία τάξη) τοῦ ἐπισκόπου ἢ τοῦ πρεσβυτέρου. Ὡς μέλη τῆς Ἐκκλησίας πλέον οἱ πρῶην δονατιστὲς μποροῦν, ἐφόσον συντρέχουν οἱ κανονικὲς προϋποθέσεις, νὰ χειροτονηθοῦν. Προκειμένου περὶ τῶν ἱερέων τῶν δονατιστῶν, οἱ ὅποιοι ἐπιθυμοῦσαν νὰ ἐπιστρέψουν στὴν Ἐκκλησία, ἡ σύνοδος παράπεμψε τὸ θέμα στὴν κρίση τῶν Ἀναστασίου Ρώμης καὶ Βενερίου Μεδιολάνων, οἱ ὅποιοι «ἐν Ἰταλία συγκροτήσαντες σύνοδον οὐ παρεδέξαντο τὰς τῶν δονατιστῶν χειροτονίας».

3. Ὁ Διόσκορος Ἀλεξανδρείας χειροτόνησε μὲν τὸν Ἀνατόλιο Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλὰ, ὅταν τέλεσε τὴ χειροτονία, αὐτὸς δὲν ἦταν καταδικασμένος γιὰ τὶς κακοδοξίες του.

4. Ἡ Δ΄ καὶ ἡ Ζ΄ οἰκουμενικὴ σύνοδος ἀποδέχθηκαν κατ' οἰκονομία μόνον τὶς χειροτονίες ποὺ τέλεσαν «ἀφώρατοι» καὶ «ἀνεξέλεγκτοι» αἰρετικοὶ καὶ

5. Κανονικῶς θεωροῦνται «ἐλληλεγμένοι» αἰρετικοὶ ὅσοι «ἐπὶ δίκης», ἐνώπιον τῶν ἀρμοδίων ἐκκλησιαστικῶν δικαιοδοτικῶν ὀργάνων καὶ κατὰ τὴν κανονικὴ διαδικασία ἀπονομῆς τῆς δικαιοσύνης ἔχουν καταδικασθεῖ, καὶ ὅχι αὐτοὶ οἱ ὅποιοι ἀπλῶς ἐπιτιμήθηκαν «παρὰ τοῦ ἐν μυστολεξία καθεζομένου πνευματικοῦ».

Ὁ ἅγιος Νικόδημος στὶς ἐπισημάνσεις τῆς Ἐκθεσης τοῦ Βουλησιᾶ ἔδωσε μία σύντομη ἀπάντηση (8 Μαΐου 1792), χωρὶς ὅμως νὰ ἀναφερθεῖ ἐπὶ τοῦ συνόλου τῶν σχετικῶν θέσεων τοῦ κριτῆ. Περιορίστηκε μόνον σὲ ἀποφθεγματικὴ διατύπωση τῆς θέσης ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἔκανε ἀποδεκτὲς κατ' οἰκονομία τὶς χειροτονίες καὶ «ἐλληλεγμένων» αἰρετικῶν, ἐπαναλαμβάνοντας τὸ παράδειγμα τῆς χειροτονίας τοῦ Ἀνατολίου Κωνσταντινουπόλεως καὶ προσθέτοντας δύο νέες: αὐτὰ τῆς χειροτονίας τοῦ Μελετίου Ἀντιοχείας ἀπὸ ἀρειανούς καὶ τῶν χειροτονιῶν τῶν εἰκονομάχων. «Ὅτι δὲ καὶ αἰρετικῶν, καὶ αἰρετικῶν ἐλληλεγμένων συνοδικῶς, αἱ χειροτονίαι ἐδέχθησαν οἰκονομικῶς, δῆλον ἀπὸ τε τοῦ τῆς Καρθαγένης ἕξ' μὲν καθ' ἡμᾶς, 61 δὲ κατὰ τοὺς ἐρμηνευτάς, φανερώς λέγο-

ντος αίρετικούς τούς δονατιστάς, καὶ δεχθέντος καὶ τὰς χειροτονίας των, οἵτινες προλαβόντως διὰ συνόδου ἠλέχθησαν, ἀπό τε τῆς χειροτονίας οὐ μόνον, ὡς εἴπομεν, τοῦ Ἀνατολίου, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἁγίου Μελετίου Ἀντιοχείας, τὸν ὁποῖον οἱ πολλάκις συνοδικῶς ἐλεγχθέντες αίρετικοὶ ἀρειανοὶ ἐχειροτόνησαν, καὶ τὴν χειροτονίαν αὐτοῦ οἱ ὀρθόδοξοι ἐδέξαντο. Καὶ ἀφήμι τοὺς εἰκονομάχους, αίρετικούς καλουμένους παρὰ τῆς Ζ' καὶ ἐλληλεγμένους, οὐδὲν δ' ἤττον δεχθέντας παρ' αὐτῆς μετὰ τῶν χειροτονιῶν αὐτῶν»²³⁸.

Ὁ Νικόδημος, γράφοντας τὰ παραπάνω δὲν καινολογεῖ. Παρόμοια θέση ὡς πρὸς τὶς χειροτονίες τῶν δονατιστῶν διατύπωσε παλαιότερα καὶ ὁ γνωστὸς κανονολόγος τῆς Θεσσαλονίκης Ματθαῖος Βλάσταρης. «Ὁ δὲ νζ' καὶ ὁ ξη' τῆς ἐν Καρθαγένῃ, τοὺς ἐκ τῆς αίρέσεως τῶν δονατιστῶν τῇ ὀρθοδόξῳ πίστει προσερχομένους, μήτε, εἰ τοῦ λαοῦ εἶεν, ἀναβαπτίζεσθαι διατάττονται, καὶ τοὺς κληρικούς ἔχειν αὐθὶς τοὺς ἱερατικούς βαθμούς, προνοία τοῦ πλείονος οὕτω τῇ καθολικῇ προσιέναι πίστει»²³⁹.

Ὁ Βουλησιμᾶς, βλέποντας ὅτι ὁ Νικόδημος δὲν ἀποδέχθηκε τὶς παρατηρήσεις του, γράφει νέα ἐπιστολὴ (4 Ἰουλίου 1792, δηλαδὴ σὲ σχετικὰ σύντομο χρονικὸ διάστημα, μὲν μὲν δύο μηνῶν, γεγονὸς τὸ ὁποῖο μπορεῖ νὰ δηλώνει πόσο σημαντικὸ ἦταν γιὰ τὸν ἴδιο τὸ θέμα καὶ γι' αὐτὸ ἐπιθυμοῦσε τὴν ἀποκατάσταση τῆς ἀκριβείας στὰ σχόλια τοῦ Πηδαλίου κατὰ τὸ δυνατὸ ταχύτερα) καὶ μὲ ἀυστηρότερη γλῶσσα καὶ ἀναλυτικότερα ἐπιχειρήματα προσπαθεῖ νὰ τὸν μεταπείσει. «Περιαυτολογεῖν με δὲ καὶ περὶ τῶν δονατιστῶν, οὗς εἰς ἀποδοχὴν τῶν ἐλληλεγμένων αίρετικῶν προτείνει οὐ κέκρικα, ἱκανῶν τῶν ἐν τῇ Ἀνακρίσει περὶ αὐτῶν ῥηθέντων μοι ὄντων ἀνατρέψαι σου τὴν ἀπάτην. Ἐπεὶ δ' εἰσαῦθὶς τὴν Ἀνατολίου προβάλλεις χειροτονίαν, καθάπερ δὲ καὶ τὴν Μελετίου, ὅτι παρ' ἐλληλεγμένων κεχειροτόνηνται, αὐτὸς οὕτως Ἄνατόλιος πεισάτω σε ὅτι οὐχ οὕτως ἔχει, εἰπὼν τῷ χειροτονήσαντι αὐτὸν

238. ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ ΑΓΙΟΡΕΙΤΗ, Ἐπιστολὴ Δ', στίχ. 49-57.

239. Βλ. *Σύνταγμα κατὰ στοιχεῖον*, Α, κεφ. Β', ΡΠΣ, ζ', σ. 68.

Διοσκόρω, ἀγνοῶν τὸ μέλλον, καθάπερ ἐν τῇ πρώτῃ πράξει εὔρηται τῆς ἐβδόμης, “ὅπου περιπεπάτηκας ἡγίακας”. Ὁ δὲ Μελέτιος, καθά φησι Θεοδώρητος, πόλιν τινὰ τῆς Ἀρμενίων ἰθύνων, εἶτα τῶν ἀρχομένων τὸ δυσήνιον δυσχεράνας, ἡσυχίαν ἤγεν ἐτέρωθι διατρίβων. Τοῦτον ὑπονοήσαντες οἱ τῆς Ἀρείου συμμορίας ὁμόφρονα εἶναι καὶ κοινωνὸν τῶν δογμάτων ἐξήτησαν τὸν Κωνστάντιον τούτῳ τῆς Ἀντιοχέων Ἐκκλησίας δοῦναι τὰς ἡνίας, διὸ καὶ τὸ Συνοδικόν φησι· “τοῦ δὲ θρόνου Ἀντιοχέων χηρεύοντος ἀρειανοί τε καὶ ὀρθόδοξοι Σεβαστείας Ἀρμενίας ἀρχιεπίσκοπον προχειρίζονται”. Ὡς οὖν ὁρᾷς ἐψηφίσαντο μὲν μετὰ τῶν ὀρθοδόξων ἀρειανοί, οὐκ ἐχειροτόνησαν δὲ Ἀντιοχείας, ἐπίσκοπον τὸν Μελέτιον· εἰ δ’ ἀνθυπενεγκῶν ἐρῆς ὅτι οὐκ Ἀντιοχείας ἀλλὰ Ἀρμενίας Σεβαστείας τοῦτον ἐχειροτόνησαν, δεῖξον, ὅτι οὐ φέρω ἀπὸ μνήμης, ἥδη πρόπολις διὰ τὸν τοῦ λοιμοῦ φόβον ὦν καὶ βίβλους οὐ μετ’ ἐμοῦ φέρων· τὸ γὰρ ἐν τῇ πρώτῃ τῆς Ζ’ πράξει λεγόμενον παρὰ τινος τῶν ἐν Ἰώμῃ καὶ παρ’ οἰουδήποτε ἄλλου, ὅτι παρ’ αἰρετικῶν δηλαδὴ κεχειροτόνηται Μελέτιος Ἀντιοχείας ἐπίσκοπος, τὴν χειροτονίαν ἐκείσε ἀντὶ ψήφου ἐκκληπτέον ἔχουσαν καὶ τοιοῦτον, ὡς οἶδας, σημαίνομενον. Ἐπιμιξίας δὲ οὔσης ἀρειανῶν τε καὶ ὀρθοδόξων ἐπὶ τεσσαράκοντα καὶ πεντήκοντα ἔτη, κατὰ τε τὸν Θεοδώρητον καὶ τὰ Πρακτικὰ τῶν συνόδων, εὐκαιρον πρὸς τὸν δεῖξοντα ὅτι παρ’ ἀρειανῶν κεχειροτόνηται, ὅπερ οὐκ οἶμαι, Μελέτιος Σεβαστείας Ἀρμενίας, εἰπεῖν, ὅτι οὐ παρ’ ἀναπεμφάντων, ὅπερ ἐστὶν οὐ παρ’ ἐληλεγμένων κυρίως ἔτι, ἀλλὰ παρ’ ἐπιμίκτων, ὅπερ ἐστὶ παρ’ ἀνεξελέγκτων, τέως αἰρετικῶν ἢ χειροτονία ἐγένετο.

Τοσοῦτον γὰρ κέκριται ἔκθεσμον τοῖς θεοφόροις ἡμῶν πατράσι τὸ παρ’ αἰρετικοῦ δέξασθαι ἐληλεγμένου χειροτονίαν, ὥστε πάντων ψηφισαμένων τὸν παρὰ Θεοδωρήτῳ Ἀντίοχον τοῦ θείου αὐτοῦ Εὐσεβίου γενέσθαι διάδοχον καὶ παρὰ τὴν ἱερὰν τράπεζαν ἀγαγόντων τε καὶ κλῖναι βιασαμένων τὰ γόνατα ἀποσεισασθαι τὴν Ἰοβίου χεῖρα (ὀλίγον γὰρ τινὰ χρόνον ἦν εἰδὼς αὐτὸν τῆς τῶν ἀρειανιζόντων ἀνασχόμενον κοινωνίας) καὶ τῶν χειροτονούντων ἀποκριθῆναι προστάξαι.

Εἰ δὲ καὶ Θωμᾶς καὶ Ἰωάννης καὶ Κωνσταντῖνος ἐδέχθησαν ὑπὸ Σεργίου καὶ Πύρρου καὶ Παύλου καὶ Πέτρου, τῶν καθηγητῶν τῆς αἰρέσεως τῶν μονοθελητῶν χειροτονηθέντες, ἀλλ' ἐδέχθησαν πρὶν ὑπὸ τῆς ἕκτης ἀναθεματισθῆναι συνόδου τοὺς καθηγητὰς τούτους. Ὡσαύτως καὶ τινες εὐρηγται ἐν τῇ Ζ' δεχθέντες, ἕτεροι ἢ καὶ ἄλλοθι τῷ τοιούτῳ πάντως γε διευθύνονται γνώμονι, πολλοῦ γε καὶ δεῖ τῷ σῶ μίτῳ.

Τίς γὰρ ἔπειτα συμφωνία ἀποστόλων τε καὶ πατέρων κανόσι καὶ τῷ σῶ μίτῳ; Οἱ μὲν γὰρ χειροτονίαν οὐ δέχονται καὶ βάπτισμα καὶ θυσίαν καὶ τὰ λοιπὰ παρ' ἐλληλεγμένων αἰρετικῶν, ἀλλὰ καὶ τοὺς προσφυγόντας ἐξ αὐτῶν τῇ καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ, τοὺς μὲν κατὰ τὸν τῆς ἀκριβείας λόγον ἀναβαπτίζεσθαι καὶ ἀναχειροτονεῖσθαι διακελεύονται, ὡς ἐν τῷ ιθ' αὐτῶν κανόνι οἱ ἐν τῇ Νικαίᾳ πρώτη συνόδῳ πατέρες ὀρίζονται, τοὺς δὲ κατὰ τὸν τῆς οἰκονομίας λόγον ἐξ αἰρέσεως, ἐάν τις αἰτία πονηρὰ οὐκ ἔστιν, ἐν αὐτοῖς δέχονται, δόντας λιβέλλους κατὰ τοὺς ἐν τῇ α' πράξει τῆς ἐν Νικαίᾳ τὸ β' ἀνατολικούς τε καὶ ἰλλυρικούς ἐπισκόπους. Οὐ μέντοι γ' ὡς παρ' ἐλληλεγμένων χειροτονηθέντας αἰρετικῶν οὐδ' ὡς γεννηθέντας αἰρετικῶν καὶ προκόψαντας, ἀλλ' ὡς ὀρθοδόξους παρ' ὀρθοδόξων ἢ παρ' ἀνεξελέγκτων αἰρετικῶν χειροτονηθέντας, εἶτα τῇ τῶν αἰρέσεων πλάνῃ καθυπαχθέντας. Ὁ δὲ σὸς μίτος τάναντία σχεδὸν σταθμίζει, βάσιν ἔχων, ὡς φασιν, τὸ κατ' ἀνάγκην ἀβέβαιον ἢ τοῦπίπαν σπάνιον. Τίς οὖν αὐτῷ τούτοις συμφωνία τοῖς περὶ τὴν δευτέραν οἰκουμενικὴν σύνοδον ὀριζόμενοις ἐν τῷ α' αὐτῶν κανόνι, αἵρεσιν πᾶσαν ἀναθεματισθῆναι; Πῶς ἢ ὑπ' ἀνάθεμα οὔσα αἵρεσις εὐλογῆσει τι, ἢς ἢ “εὐλογία ἀλογία”, κατὰ τὴν ἐν Λαοδικείᾳ, ἢ ἐνεργήσει τι τῶν τῇ ἱερωσύνη ἀνηκόντων καὶ ὡς τέλειόν τις τοῦτό ποτε ὑποδέξεται; Εἰ ὁ ὑπ' ἐγκλήμασιν ὀρθόδοξος καθαιρεθεὶς οὐδὲν ποτε ἐνεργεῖ, πολλῶ μᾶλλον ὁ αἰρέσει καθυπαχθεὶς καὶ καθαιρεθεὶς. Ἐλθὲ εἰς σεαυτόν, ἄνθρωπε, συμφωνῶν τοὺς πατέρας τῷ ἀνεξελέγκτῳ καὶ μὴ διὰ τοῦ ἐλληλεγμένου διαμαχομένους συνάγων αὐτοὺς καὶ ἀντιφάσκοντας.

Οὓς δὲ περὶ τῆς ἀνεξελέγκτων καθαιρέσεως παρεισάγειν κανόνας, οὐθ' ὁ θ' τῆς Α' οὐθ' ὁ θ' τῆς ἐν Νεοκαισαρεία οὔτε μὴν ὁ σ' τοῦ μεγάλου πατρὸς Βασιλείου περὶ ἀνεξελέγκτων τοῦτο διέξεισιν· ἡ γὰρ καθαιρέσις οὐ παρ' ἐνός ποτε ἐν μυστολεξία πνευματικοῦ ἐγεγόνει, οὐδ' ἡ σὴ ἐν τῷ θ' τῆς ἐν Νεοκαισαρεία ὑποσημείωσις τοῦθ' ἡμῖν φανεροῖ· διττῶς γάρ σου τὴν καθαιρέσιν λέγοντος γίνεσθαι, ἢ παρ' ἄλλων, ὅταν ὁ ἁμαρτήσας ἐλεγχθῆ, ἢ οἴκοθεν, ὅταν αὐτὸς τὴν ἁμαρτίαν ὁμολογήσῃ. Δέχομαι μὲν τὸ πρῶτον, εἶγε ἐπ' ἐκκλησιαστικῆς γένηται ὁ ἔλεγχος δίκης. Ὡσαύτως δ' ἀποδέχομαι καὶ τὸ β', ὅταν ἐπὶ τῆς αὐτῆς τὴν ἁμαρτίαν ὁμολογήσῃ, ὡς τῆς συνόδου οὔσης τῆς καθαιρέσεως καὶ οὐχ, ὡς ἔφημεν, τοῦ πνευματικοῦ μόνου»²⁴⁰.

Θὰ πρέπει κατ' ἀρχὴν νὰ ἐπισημάνουμε ὅτι στὸ παραπάνω ἐκτενὲς καὶ ἀρκετὰ εὐγλωττο παράθεμα ὁ Βουλευσμᾶς σχολιάζει θέματα τὰ ὁποῖα στίς γνωστὲς πηγές (δηλαδὴ στὸ ἔντυπο Πηδάλιον καὶ στίς σχετικὲς ἐπιστολὲς ποὺ ἐδῶ δημοσιεύονται) δὲν τέθηκαν ἀπὸ τὸν ἅγιο Νικόδημο. Ὁ συγγραφέας τοῦ Πηδαλίου στὴν πρὸ διμήνου ἐπιστολὴ του πρὸς τὸν κριτὴ ἐπανέλαβε τὴ θέση του ὅτι ὁ Ἀνατόλιος Κωνσταντινουπόλεως χειροτονήθηκε ἀπὸ τὸν «ἐλληλεγμένον» Διόσκορο Ἀλεξανδρείας καὶ πρόσθεσε, ὅπως ἤδη ἀναφέραμε, μόνο δύο νέα παραδείγματα πρὸς ἐνίσχυση τῆς ἐπιχειρηματολογίας του: τὴ χειροτονία τοῦ Μελετίου Ἀντιοχείας πού, κατ' αὐτόν, ἔγινε ἀπὸ καταδικασθέντες ἀρειανούς, καὶ τὶς χειροτονίες τῶν εἰκονομάχων. Δὲν ἀναφέρθηκε οὔτε στίς χειροτονίες τοῦ Θωμᾶ, Ἰωάννη καὶ Κωνσταντίνου, οἱ ὁποῖες ἔγιναν «ὑπὸ Σεργίου, Πύρρου, Παύλου καὶ Πέτρου τῶν καθηγητῶν τῆς αἵρέσεως τῶν μονοθελητῶν», οὔτε στίς ἐκτενεῖς συζητήσεις περὶ τοῦ θέματος τῶν χειροτονιῶν τῶν αἵρετικῶν κατὰ τὴν α' πράξι τῆς Ζ' οἰκουμενικῆς συνόδου, οὔτε στὸν διπλὸ τρό-

240. ΔΩΡΟΘΕΟΥ ΒΟΥΛΗΣΜΑ, Ἐπιστολὴ Β', στίχ. 66-156, βλ. ἐκτενέστερα τὶς θέσεις τοῦ Βουλευσμᾶ στὸν αὐτόγραφο κώδικα Παντελεήμονος 529, σ. 39 ἐξ. Ὁ τίτλος τοῦ ἔργου στὸν συγκεκριμένο κώδικα εἶναι: Ἐπίκρισις τῆς νομικῆς βίβλου τοῦ Χριστοφόρου.

πο καθαίρεσης τῶν ὑποδίκων κληρικῶν. Ἡ καθαίρεση, κατὰ τὸν ἅγιο Νικόδημο, ὅπως τὸν ἐπικρίνει ὁ Βουλευσμᾶς, γίνεται «ἢ παρ' ἄλλων, ὅταν ὁ ἁμαρτήσας ἐλεγχθῆ, ἢ οἴκοθεν, ὅταν αὐτὸς τὴν ἁμαρτίαν ὁμολογήσῃ».

Στὸ παραπάνω παράθεμα ἀπὸ τὴν ἐπιστολὴ τοῦ Δωροθέου ἔρχονται στὸ προσκῆνιο τοῦ διαλόγου νέα θέματα ἀπὸ πλευρᾶς τοῦ Βουλευσμᾶ, κατὰ τὴ γνώμη μας ὄχι τυχαία, καθόσον ὑπάρχει μία βασικὴ παράμετρος τὴν ὁποία θὰ πρέπει νὰ λάβουμε ὑπόψη, ἔστω καὶ ὑποθετικά: δὲν γνωρίζουμε ποιό ἦταν τὸ ἀρχικὸ περιεχόμενο τοῦ σχολίου στὸν 68ο ἀποστολικὸ κανόνα ποὺ περιεῖχε τὸ πρῶτο ἀντίγραφο τοῦ Πηδαλίου, αὐτὸ ποὺ ὑποβλήθηκε στὸ πατριαρχεῖο. Ἔτσι εὐλόγα τίθεται τὸ ἐρώτημα: τὸ σχόλιο σὲ ἐκεῖνο τὸ Πηδάλιον, ἢ «ἐρμηνεία» ὅπως τὴν ὀνομάζει ὁ Βουλευσμᾶς στὴν Εἰσηγητικὴ ἔκθεσή του, συμπίπτει μὲ τὴ «συμφωνία» στὸν ἴδιο κανόνα τοῦ ἔντυπου Πηδαλίου; Γιατί ὁ Βουλευσμᾶς νὰ ὀμιλεῖ γιὰ «ἐρμηνεία» καὶ ὄχι γιὰ «συμφωνία»; Αὐτὰ τὰ ἐρωτήματα θέτουν ἓνα προβληματισμό, ὁ ὁποῖος διευρύνεται, ἂν ληφθοῦν ὑπόψη καὶ τὰ δεδομένα ποὺ προκύπτουν μέσα ἀπὸ τὴν προσεκτικὴ ἀνάγνωση τῆς συγκεκριμένης «συμφωνίας» στὸ ἔντυπο Πηδάλιον.

Ἔχουμε τὴ γνώμη ὅτι οἱ θέσεις ποὺ διατυπώνονται ἀπὸ τὸν ἅγιο Νικόδημο σὲ αὐτὴ τὴ «συμφωνία» δὲν δικαιολογοῦν τὴ σκληρὴ γλώσσα ποὺ χρησιμοποίησε ὁ Βουλευσμᾶς στὴν παραπάνω ἐπιστολῆ, π.χ. «Τίς γὰρ ... συμφωνία ἀποστόλων τε καὶ πατέρων κανόσι τῷ σῶ μίτῳ;», «Ἐλθὲ εἰς σεαυτόν, ἄνθρωπε, συμφωνῶν τοὺς πατέρας τῷ ἀνεξελέγκτῳ καὶ μὴ διὰ τοῦ ἐλληλεγμένου διαμαχομένους συνάγων αὐτοὺς καὶ ἀντιφάσκοντας».

Ὁ ἅγιος Νικόδημος στὴ συγκεκριμένη «συμφωνία» δὲν ἀναφέρει κατ' ἀρχὴ τοὺς ὅρους «ἀνεξέλεγκτοι» καὶ «ἐλληλεγμένοι» αἰρετικοί, ἀποφεύγει νὰ χαρακτηρίσει τοὺς δονατιστὲς αἰρετικούς, ὅπως ἔπραξε στὴν ἀναφερθεῖσα ἐπιστολῆ στὸν Βουλευσμᾶ, συμφωνεῖ μὲ τὸν κριτὴ ὅτι οἱ ναυατιανοὶ ἦταν σχισματικοὶ («ἀλλὰ οἱ ... ναυατιανοὶ δὲν ἦσαν αἰρετικοί, ἀλλὰ σχισματικοί, κατὰ τὸν

α΄ Βασιλείου»²⁴¹) καὶ παραπέμπει στὴν ἐπιστολὴ τοῦ Μ. Ἀθανασίου πρὸς Ρουφιανόν, τὴν ὁποία ἐπικαλέσθηκαν οἱ μοναχοὶ στὴν Ζ΄ οἰκουμενικὴ σύνοδο, γιὰ νὰ τεκμηριώσουν τὴ θέση τους, ὅτι δὲν πρέπει νὰ γίνουν δεκτὲς οἱ χειροτονίες τῶν εἰκονομάχων. Ἐπιπροσθέτως στὴ «συμφωνία» τοῦ ἔντυπου Πηδαλίου δὲν γίνεται ἀναφορὰ στὸν κανόνα 61 τῆς Καρθαγένης, τὸν ὁποῖο ὁ Βουλευσμᾶς στὴν Ἐκθεσὴ του ἀπαριθμοῦσε στὶς «χρήσεις» τοῦ Νικοδήμου, δηλαδὴ στὰ ἐπιχειρήματα τὰ ὁποῖα ὑπῆρχαν στὴν «ἐρμηνεία» τοῦ 68ου ἀποστολικοῦ κανόνα, γιὰ τὴν ὑποστήριξη τῆς θέσης ὅτι ἡ Ἐκκλησία κατ' οἰκονομία ἀποδέχθηκε τὶς χειροτονίες τῶν δονατιστῶν. Ὁ Νικόδημος, στὴ συγκεκριμένη «συμφωνία», εἶναι ἐμφανὲς ὅτι ἔχει μετριοπαθὴ διατύπωση τῶν θέσεων του, σὲ σχέση μὲ ὅσα λέγονται στὴν Ἐκθεση καὶ στὶς δύο ἐπιστολὲς τοῦ Δωροθέου. Σὲ αὐτὴν ὁ Νικόδημος δικαιολογεῖ τὴν πράξη τῆς συνόδου τῆς Καρθαγένης νὰ δεχθεῖ τὶς χειροτονίες τῶν δονατιστῶν, ὅτι αὐτὴ ὀφείλεται στὴ «μεγάλην ἀνάγκην καὶ ἔνδειαν ὅπου εἶχε ἡ Ἀφρικὴ ἀπὸ κληρικούς», ἐπισημαίνει ὅτι ἡ Ζ΄ οἰκουμενικὴ σύνοδος δέχθηκε τὶς χειροτονίες τῶν αἰρετικῶν εἰκονομάχων, «οὐχὶ ὅμως τῶν πρωτάρχων τῆς αἰρέσεως καὶ τῶν ἐμπαθῶς ἐγκειμένων καὶ μὴ γνησίως καὶ ἀληθῶς μετανοούντων» καὶ κυρίως ὑπογραμμίζει ὅτι ὅλες οἱ πράξεις οἰκονομίας ἦταν ἐξαιρέσεις, ὑστεροῦσες σὲ ἀκριβεία. «Ἄλλὰ σπάνια τὰ τοιαῦτα καὶ κατὰ περίστασιν, κανονικῆς ἀκριβείας λειπόμενα, οὐ νόμος δὲ Ἐκκλησίας τὸ κατὰ περίστασιν γινόμενον καὶ τὸ σπάνιον, κατὰ τε τὸν ιζ΄ τῆς Α΄ καὶ Β΄ καὶ τὸν Θεολόγον Γρηγόριον (βλ. Λόγον εἰς τὰ Φῶτα, PG 36, 352C), καὶ τὴν β΄ πράξιν τῆς ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ συνόδου, καὶ τὸ νομικὸν ἐκεῖνο τὸ λέγον· “Τὸ παρὰ κανόνας οὐχ ἔλκεται πρὸς ὑπόδειγμα”»²⁴².

241. Πηδάλιον, σ. 91.

242. Πηδάλιον, σ. 91. Ἀπὸ τὴν πλούσια βιβλιογραφία, γιὰ τὴν κανονικὴ στάση τῆς Ἐκκλησίας ἀπέναντι στοὺς αἰρετικούς, βλ. τὶς ἐξῆς μελέτες, οἱ ὁποῖες καὶ ἐλήφθησαν ὑπόψη: Γ. ΚΟΡΤΕΣΗ, Εἰς χρὴ τὸν αἰρετικὸν ἀναβαπτίζεσθαι ἐρωτηθεὶς ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, κατὰ χειρόγραφον

τοῦ ἰζ' αἰῶνος, δημοσιευθὲν ὑπὸ Τιμοθέου Θέμελη, ΝΣ 9 (1909) 115-121. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, Περὶ τοῦ βαπτίσματος τῶν ἑτεροδόξων, ΕΦ 14 (1915) 469-483. ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΑΔΟΥ, Τὸ βάπτισμα τῶν αἰρετικῶν, ΝΣ 16 (1924) 73-83, 97-112, 165-181, 253-256. ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΥ ΛΕΟΝΤΟΠΟΛΕΩΣ, Τὸ βάπτισμα καὶ τὸ χρίσμα τῶν αἰρετικῶν, ΕΦ 26 (1927) 353-357. ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΥ ΠΡΟΪΛΑΒΟΥ, Πῶς δεῖ δέχεσθαι τοὺς ἐξ αἱρέσεων προσερχομένους τῇ Ὀρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ, Θεολογία 9 (1931) 240-248. ΑΓΑΘΑΓΓΕΛΟΥ ΧΑΛΚΗΔΟΝΟΣ, Ὑπόμνημα περὶ τοῦ κύρους τοῦ βαπτίσματος τῶν αἰρετικῶν καὶ τῶν σχισματικῶν, Ὀρθοδοξία 6 (1931) 350-355, 417-424. Κ. ΡΑΛΛΗ, Βάπτισμα τῶν αἰρετικῶν, ΑΕΚΔ 3 (1948) 9-23. Α. ΑΛΙΒΙΖΑΤΟΥ, Ἡ οἰκονομία, κατὰ τὸ Κανονικὸν δίκαιον τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, Ἀθήναι 1949, σσ. 69-71, 83. ΓΕΡΜΑΝΟΥ ΑΙΝΟΥ, Περὶ τοῦ κύρους τοῦ βαπτίσματος τῶν αἰρετικῶν, Ὀρθοδοξία 27 (1952) 199-212, 295-326. Π. ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΟΥ, Αἱ κανονικαὶ διατυπώσεις ἐπὶ εἰσδοχῆς τῶν ἑτεροδόξων, ΑΕΚΔ 7 (1952) 87-92. Ι. ΚΑΡΜΠΗ, Πῶς δεῖ δέχεσθαι τοὺς προσιόντας τῇ Ὀρθοδοξίᾳ ἑτεροδόξους, Θεολογία 25 (1954) 211-243. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, Τὰ δογματικὰ καὶ συμβολικὰ μνημεῖα τῆς Ὀρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, τ. ΙΙ, ἐν Ἀθήναις 1958, σσ. 972-1050. Α. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, Ἡ εἰς τὴν Ὀρθοδοξίαν προσέλευσις τῶν ἀλλοθρήσκων καὶ ἑτεροδόξων, Θεολογία 27 (1956) 53-60, 196-205 (= Δίκαιον καὶ Ἱστορία. Μικρὰ μελετήματα, Ἀθήναι 1973, σσ. 206-223). ΙΕΡΩΝΥΜΟΥ ΚΟΤΣΩΝΗ, Ἡ κανονικὴ ἄποψις περὶ τῆς ἐπικοινωνίας μετὰ τῶν ἑτεροδόξων (*Intercommunio*), ἐν Ἀθήναις 1957, σσ. 112-149. Τ. WARE, *Eustratios Argentis. A study on the Greek Church under the Turkish Rule*, Ὁξφόρδη 1964, σ. 64 ἐξ. Π. Ν. ΤΡΕΜΠΕΛΑ, *Δογματικὴ τῆς Ὀρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας*, τ. Γ', Ἀθήναι 1961, σ. 38 ἐξ. Β. Ν. ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ, Ἡ ἀποδοχὴ τῶν αἰρετικῶν κατὰ τὴν Ζ' Οἰκουμενικὴν σύνοδον, Θεολογία 59 (1988) 530-579. PETER L'HUILLER, The Reception of Roman Catholic into Orthodoxy: Historical variation and norms, SVTQ 24 (1980) 75-82. ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΜΕΤΑΛΛΗΝΟΥ, «Ὁμολογῶ ἐν βάπτισμα» ..., ὄπ.π. ΔΕΣΠΩΣ ΛΙΑΛΙΟΥ, Ἑρμηνεῖα τῶν Δογματικῶν καὶ Συμβολικῶν κειμένων τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, τόμος Α' Ἑρμηνεῖα τῶν Οἰκουμενικῶν Συμβόλων καὶ τῶν συναφῶν ἱερῶν κανόνων (Θεολογικὴ ἀνάλυση μὲ ἀναφορὰς στὶς πηγές), Θεσσαλονίκη 1992, σ. 141 ἐξ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ, Μητρ. Ἐφέσου, Ἡ ἀναγνώριση τῶν μυστηρίων τῶν ἑτεροδόξων στὶς διαχρονικὲς σχέσεις Ὀρθοδοξίας καὶ Ρωμαιοκαθολικισμοῦ, Κατερίνη 1995. J. ERICKSON, Divergencies in Pastoral Practice in the Reception of Converts, *Orthodox Perspectives on Pastoral Praxis*, ἐκδ. Τ. STYLIANOPOULOS, Brookline MA 1988, σσ. 150-177. J. ERICKSON, The Reception of the Non-Orthodox into the Orthodox Church: Contemporary practice, SVTQ 41 (1997) 1-11. J.

Τὰ παραπάνω θέτουν εὐθέως τὸ ἐρώτημα: μήπως ὁ ἅγιος Νικόδημος διόρθωσε ἢ μετρίασε τὴν ἀρχικὴ διατύπωση τοῦ σχολίου στὸν 68ο ἀποστολικὸ κανόνα πρὸς τὴν πλευρὰ τῶν θέσεων τοῦ Βουλησιμᾶ; Ἐξάλλου, γνῶριζε ὅτι ἦταν ἀναγκασμένος νὰ ἐνεργήσει ἔτσι, καθόσον ἡ ἐκπεφρασμένη βούληση τοῦ πατριάρχη Νεοφύτου ἦταν σαφής: «Ἀδύνατον ἔκδοσιν ἀποστείλαι, ἐὰν μὴ κατὰ τὴν ἀνάκρισιν ἢ βίβλος διαιτηθεῖσα προσκομισθῇ»²⁴³.

Σὲ αὐτὸ τὸ ἀσφυκτικὸ κλίμα, ὁ Νικόδημος ἐν τέλει προτίμησε τὴν ὑποχώρηση, μὲ προφανῆ στόχευση τὴν ἔγκριση τοῦ Πηδαλίου, δηλώνοντας στὸν Βουλησιμᾶ τὰ ἑξῆς: «Θέλει λοιπὸν ἡ ἱερὰ αὐτῆς τελειότης νὰ ἐστάθῃσαν ἀνεξέλεγκτοι οἱ αἵρετικοὶ ἐκεῖνοι, ὧν τὰς χειροτονίας, καθὼς καὶ τὸ βάπτισμα, κατ' οἰκονομίαν ποτὲ ἢ Ἐκκλησία ἐδέξατο; καὶ δὲν εἶναι ἀρκετὸς ὁ λόγος τῆς οἰκονομίας νὰ συμφωνήσῃ τοὺς παραδεξαμένους ταύτας θεῖους πατέρας μὲ τοὺς μὴ παραδεξαμένους κατὰ τὸν λόγον τῆς ἀκριβείας; “Εὐλόγησον, πάτερ,” ἔστωσαν ἀνεξέλεγκτοι»²⁴⁴. Γιὰ τὸν Νικόδημο οἱ προβαλλόμενες διαφωνίες, ἀκόμα καὶ αὐτὴ περὶ τοῦ τρόπου ἀποδοχῆς τῶν αἵρετικῶν κληρικῶν, δὲν εἶναι σπουδαῖες: «οὐδὲ γὰρ λόγων καὶ φιλονεικίας ἄξια τὰ τοιαῦτα, καθ' ἑαυτὰ ὄντα εὐτελεῖ καὶ οὐδαμινά»²⁴⁵!

* * *

Σὲ προηγουμένω ὑποκεφάλαιω ἔγινε λόγος γιὰ τὴ μεγάλη ἐξάρτηση τῆς ὕλης τοῦ Κανονικοῦ τοῦ Χριστοφόρου Προδρομίτη ἀπὸ τὸ Πηδάλιον. Ὁ Χριστοφόρος, ὅπως ἀναφέραμε, ἀντέγραψε

ΚΛΕΝΤΟΣ, *Rebaptizing Converts into the Orthodox Church: Old Perspective on a new Problem*, *SL* 29 (1999) 216-234. Γ. ΜΑΝΤΖΑΡΙΑΔΗ, Ἡ ἔνταξη στὴν Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ, *Παγκοσμιοποίηση καὶ παγκοσμιότητα. Χίμαιρα καὶ ἀλήθεια*, Θεσσαλονίκη 2001, σσ. 51-70. ΠΑΥΛΟΥ, Μητροπολίτη Σουηδίας (ΜΕΝΕΒΙΣΟΓΛΟΥ), Ἡ Ἐπιστολὴ τοῦ Καισαρείας Φιρμιλιανοῦ πρὸς τὸν Καρθαγένης Κυπριανόν, *ΕΠΕΧΘ* 5 (2002) 535-566.

243. ΔΩΡΟΘΕΟΣ ΒΟΥΛΗΣΜΑΣ, *Ἐπιστολὴ Α'*, στίχ. 48-49.

244. ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ ΑΓΙΟΡΕΙΤΗ, *Ἐπιστολὴ Ε'*, στίχ. 9-13.

245. Ὅπ.π., στίχ. 17-18.

πολλά σχόλια τοῦ Νικοδήμου, τὰ ὁποῖα παρέθεσε στὸ *Κανονικόν*, ἄλλα μὲν αὐτολεξεῖ καὶ ἄλλα περιφραστικά. Αὐτὸς ὁ τρόπος ἐργασίας τοῦ Χριστοφόρου μᾶς εἶναι χρήσιμος καὶ γιὰ τὴ διαπίστωση τῶν θέσεων ποὺ πρωτοδιατύπωσε ὁ ἅγιος Νικόδημος σχετικὰ μὲ τις χειροτονίες τῶν αἰρετικῶν. Στὸ χφ Παντελεήμονος 144 διασώζεται τὸ σχόλιο στὸν 68ο ἀποστολικὸ κανόνα τοῦ Χριστοφόρου, αὐτὸ ποὺ λογόκρινε καὶ διέγραψε ὁ Βουλησμᾶς (βλ. πίνακα 10). Ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσή του διαπιστώνουμε ὅτι ὁ Χριστοφόρος ὄχι μόνον διατύπωσε τις ἴδιες θέσεις μὲ τὸν Νικόδημο, ἀλλὰ χρησιμοποίησε καὶ τὰ ἴδια ἀκριβῶς ἐπιχειρήματα. Ἔτσι, στὸ ἐρώτημα ἐὰν καὶ αὐτὸ τὸ σχόλιο εἶναι ἀντιγραμμένο, κατὰ λέξη ἢ περιφραστικὰ ἀπὸ τὸ *Πηδάλιον*, ἢ ἀπάντηση εἶναι προφανῆς. Συνεκτιμώντας τὰ δεδομένα, δὲν συντρέχει κάποιος πειστικὸς λόγος νὰ ἀμφισβητήσουμε ὅτι πράγματι καὶ αὐτὸ τὸ σχόλιο (ἢ ἔστω μέρος αὐτοῦ) ἀντιγράφηκε ἀπὸ τὸ *Πηδάλιον*. Ὁ Χριστοφόρος βεβαίως δὲν ἦταν ἓνας τυπικὸς ἀντιγραφέας, ἀλλὰ ἐνσυνείδητος ὑποστηρικτῆς τῶν θέσεων τοῦ Νικοδήμου, γι' αὐτὸ καὶ ὑπερμαχοῦσε γιὰ ὅσα ἔγραφε.

Ποιές εἶναι οἱ θέσεις τις ὁποῖες διατύπωσε ὁ Χριστοφόρος στὸ λογοκριθὲν σχόλιό του; Ὁ συγκεκριμένος ἀθωνίτης κανονολόγος ὑποστήριξε ὅτι «πολλαὶ χειροτονίαι γενόμεναι ὑπὸ αἰρετικῶν καὶ αὐτῶν ἐξεληλεγμένων, καθὼς καὶ βαπτίσματα ..., προσεδέχθησαν οἰκονομικῶς τῇ Ἐκκλησίᾳ»²⁴⁶. Ποιές χειροτονίες αἰρετικῶν ἐπικαλεῖται ὁ Χριστοφόρος ὅτι ἔγιναν ἀποδεκτὲς ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία γιὰ νὰ τεκμηριώσῃ τὴ θέση του;

1. Τῶν δονατιστῶν, τοὺς ὁποῖους χαρακτηρίζει αἰρετικούς καὶ ὄχι σχισματικούς: «αἰρετικῶν ὁμολογουμένων ὑπὸ τῆς ἐν Καρθαγένῃ ἐν τῷ ξς' αὐτῆς κανόνι, “ὡς τὰ ἀγιάσματα”, φησί, “μὴ δεχομένων τῆς Ἁγίας Τριάδος” (ἅττα ἐστὶ τὸ σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ, κατὰ τὸν Ζωναρᾶν ἐξηγούμενον ταῦτα), καὶ ὑπὸ τοῦ ἁγίου Ἐπιφανίου Κύπρου (ἐν βιβλ. β', τόμ. Α', σελ. 505, αἰρέσει

246. Βλ. Θ. Ε. ΓΙΑΓΚΟΥ, *Χριστοφόρου Προδρομίτη Κανονικόν*, ὅπ.π., παράρτημα Α', ἀριθμ. 7, σ. 473.

νθ'), "εἰς τὴν πίστιν", φησί, "κατὰ τὸν Ἄρειον φρονούντων", ὅμως μέντοι τὰς χειροτονίας αὐτῶν ἢ αὐτὴ ἐν Καρθαγένῃ σύνοδος κανῶν ἑαυτῆς οἷ (σημ.: κατὰ τὴν ἀρίθμηση τοῦ Κανονικοῦ) οὐκ ἀπεδοκίμασεν»²⁴⁷. Ἡ θέση λίγο-πολὺ αὐτὴ διατυπώθηκε, ὅπως εἶδαμε, καὶ ἀπὸ τὸν ἅγιο Νικόδημο καὶ συστοιχεῖ πρὸς αὐτὴν τοῦ Ματθαίου Βλάσταρη.

2. Τοῦ Μελετίου Ἀντιοχείας, ὁ ὁποῖος χειροτονήθηκε, κατὰ τὸν Χριστοφόρο, «ὑπὸ τῶν πολλακίς συνοδικῶς ἐλληλεγμένων Ἀρειανῶν» καὶ παρὰ ταῦτα ἡ Ἐκκλησία ἀποδέχθηκε τὴ χειροτονία του. Γιὰ τὴ στήριξη τῆς θέσης του ἐπικαλεῖται τὰ Πρακτικὰ τῆς Ζ' οἰκουμενικῆς συνόδου: «Πέτρος γὰρ ὁ τοποτηρητῆς Ἀδριανοῦ πάπα Ῥώμης ἐπὶ τῆς Ζ' συνόδου (Πρακτικοῖς συνόδων, τόμ. Β', πράξ. α', σελ. 737) γεγονότως ἐβόησεν· "Ὁ ἅγιος Μελέτιος ὑπὸ τῶν ἀρειανῶν ἐχειροτονήθη ..., ἡ δὲ χειροτονία οὐκ ἀπεδοκιμάσθη". Καὶ οὐ μόνον ἐναντιουμένους οὐχ εὔρεν ἐν τῇ συνόδῳ τοῦτο εἰπῶν, ἀλλὰ μάλιστα καὶ συντιθεμένους, ἐφ' ᾧ οὐκ ἐνὶ ὑποπτεῦσαι τινα ὅτι ἀντὶ ψήφου ἢ χειροτονία ἐκείνου παρείληπται ὑπὸ τοῦ τοποτηρητοῦ· οὔτε γὰρ λόγος οὐδεὶς περὶ ψήφου ἐν ὅλῃ ἐκείνῃ τῇ πράξει τῆς συνόδου ἐγένετο. Βλέπε ἔτι ἐν τῇ αὐτῇ πράξει, σελ. 740, τί ἀποφαίνεται ὁ μέγας Ταράσιος ... "ἀλλὰ μὴν καὶ οἱ πλείους τῶν ἐν τῇ ζ' ἀγία συνόδῳ συνεδριασάντων ὑπὸ Σεργίου, Πύρρου, Παύλου καὶ Πέτρου κεχειροτόνητο τῶν καθηγητῶν τῆς αἱρέσεων τῶν μονοθελητῶν"²⁴⁸ καὶ τὰ ἐξῆς»²⁴⁹. Ὁ Χριστοφόρος ἀναφέρεται στὸ παράδειγμα τῆς ἀποδοχῆς τῆς χειροτονίας τοῦ Μελετίου Ἀντιοχείας, ὅπως προηγουμένως ἐπραξε καὶ ὁ Νικόδημος, καὶ ἐπιπροσθέτως, στὴ συνάφεια τοῦ λόγου του, ἐπικαλεῖται τὴ θέση τοῦ Ταρασίου Κωνσταντινουπόλεως, τὴν ὁποία διετύπωσε κατὰ τὴν α' πράξιν τῆς Ζ' οἰκουμενικῆς συ-

247. Ὅπ.π.

248. LAMBERZ, σ. 106 (= MANSI 12, 1047AB).

249. Ὅπ.π., σσ. 473-4. Βλ. LAMBERZ, σ. 98 ἐξ. (= MANSI 12, 1038B ἐξ.). Βλ. σχετικὰ Β. Ν. ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ, Ἡ ἀποδοχὴ τῶν αἱρετικῶν κατὰ τὴν Ζ' οἰκουμενικὴν σύνοδον, ὅπ.π., σ. 557 ἐξ.

νόδου, ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἀποδέχθηκε τὶς χειροτονίες ποὺ τέλεσαν ὁ Σέργιος Κωνσταντινουπόλεως καὶ οἱ λοιποὶ μονοθελητές. Ὅπως εἶδαμε αὐτὴ ἦταν γνώμη καὶ τοῦ ἁγίου Νικοδήμου, τὴν ὁποία ὁ Βουλησμάς προσπάθησε νὰ ἀναιρέσει.

3. Τοῦ Ἀνατολίου Κωνσταντινουπόλεως, ὁ ὁποῖος χειροτονήθηκε ἀπὸ τὸν μονοφυσίτη Διόσκορο Ἀλεξανδρείας. Ὁ Διόσκορος, κατὰ τὸν Χριστοφόρο, δὲν ἦταν ἀπλῶς αἰρετικὸς ἀλλὰ ἦταν διδάσκαλος τῆς αἰρέσεως. Παρὰ ταῦτα ἡ Ἐκκλησία, ὅπως συνάγεται ἀπὸ τὰ Πρακτικὰ τῆς Ζ' οἰκουμενικῆς συνόδου, στὰ ὁποῖα ὁ συγγραφέας τοῦ Κανονικοῦ παραπέμπει, ἀναγνώρισε τὴ χειροτονία ἢ ὁποία τελέσθηκε ἀπὸ αὐτόν. «Σκόπει δὲ καὶ τὸν αὐτοῦ προδηλωθέντα μέγαν Ταράσιον τί φησὶ καὶ περὶ τοῦ αὐτοῦ Ἀνατολίου ἐπὶ τῆς συνόδου (Πρακτικοῖς, τόμ. Β', πράξ. α', σελ. 738, 739). “Τί λέγετε περὶ Ἀνατολίου; οὐχὶ ἕξαρχος τῆς Δ' συνόδου ἐγεγόνει καὶ ἰδοὺ ὑπὸ Διοσκόρου τοῦ δυσσεβοῦς κεχειροτόνητο παρόντος καὶ Εὐτυχοῦς. Καὶ ἡμεῖς γοῦν δεχόμεθα τοὺς ὑπὸ αἰρετικῶν χειροτονηθέντας ὡς καὶ Ἀνατόλιος ἐδέχθη”. ... Δείκνυται ἡ πρότασις ἡμῶν καὶ ἐκ τοῦ ἐφεξῆς· ἐπειδὴ ἡ οἰκουμενικὴ Β' σύνοδος προσίεται τὰ βαπτίσματα τῶν ἀρειανῶν ἐν τῷ ζ' αὐτῆς κανόνι, πάντως καὶ τὰς χειροτονίας αὐτῶν προσεδέξατο»²⁵⁰.

Ὁ Χριστοφόρος, στηριζόμενος στὴ θεωρία του περὶ «οἴκοθεν» ποινῶν (τὴν ὁποία προσπαθεῖ νὰ τεκμηριώσῃ στὸν κανόνα 15 τῆς Πρωτοδευτέρας), θεωρεῖ τὸν Διόσκορο καθηρημένο, καθόσον αὐτὸς ἦταν ἔνοχος ὄχι μόνο γιὰ τὶς κακοδοξίες του, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸν φόνου τοῦ Φλαβιανοῦ Κωνσταντινουπόλεως. «Ἄθρει γὰρ ὅτι, ἐπεὶ ἠλεγξε πρὸ συνόδου ὁ Κωνσταντινουπόλεως Φλαβιανὸς τὸν Διόσκορον ὡς αἰρετικόν, ἐφονεύθη παρ' αὐτοῦ (Ζωναρᾶς, Ἐκκλησιαστικῆ Ἱστορία, τόμ. Γ', σελ. 36, τύπ. παλαιῶ) καὶ μετὰ τοῦτο κεχειροτόνηκε τὸν Ἀνατόλιον»²⁵¹. Ὅμως, στὴν Ἀπολογία ἐῖς τὰ

250. Θ. Ξ. ΓΙΑΓΚΟΥ, ὅπ.π., σ. 474. Βλ. LAMBERZ, σ. 98 (= MANSI 12, 1042C). Βλ. Β. Ν. ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ, ὅπ.π., σ. 559 ἐξ.

251. Θ. Ξ. ΓΙΑΓΚΟΥ, ὅπ.π., παράρτημα Α', ἀριθμ. 7, σ. 474.

τοῦ κυρίου Δωροθέου, ὁ Χριστοφόρος διευκρινίζει περαιτέρω τὴν πληροφορία τὴν ὁποία κατέθεσε στὸ σχόλιό του. «Ἐγὼ τέως Σέργιον τε καὶ Πύρρον καὶ τοὺς λοιποὺς μονοθελήτας ἐκὼν παρήμι, τὸν δὲ τῆς αὐτῆς συμμορίας κοινωνὸν Διόσκορον Ἀλεξανδρείας μόνον παράγω· ὃς ἐφ’ οἷς ὑπὸ τοῦ ἁγίου Φλαβιανοῦ Κωνσταντινουπόλεως ἐξήλεγκται ἐπὶ συνόδου διὰ τὸ συνηγορεῖν ἐκθύμως τῷ μονοθελήτῃ Εὐτυχεῖ, προεκκεκομμένῳ τοῦ τῆς Ἐκκλησίας σώματος, ἀνηλεῶς ἐκείνον διεχειρίσατο· “οἷα γὰρ τις ἄγριος ὄνος” (φησὶν ὁ Ζωναρᾶς, Ἐκκλησιαστικῆ Ἱστορία, τόμ. Γ’, εἰς τὸν Βίον Μικροῦ Θεοδοσίου τοῦ βασιλέως) “ἀναθορῶν λάξ τῷ στέρνῳ ἐνέθορε τοῦ ἁγίου καὶ πῦξ αὐτὸν κατὰ κόρρης τύπτων οὐκ ἀνῆκεν, ἕως οὗ τοῦ συνεδρίου ἐξώθησε”, τοῦ δὲ τοιούτου ἐλέγχου, δι’ ὧν ἤκουσε παρὰ τοῦ Φλαβιανοῦ ἐπὶ συνόδου αὐτὸς ὁ ἀληθής, δι’ ὧν τε ἐλάλησε καὶ ἐτέλεσε, τίς ἂν γένοιτο μείζων ἢ εὐτονώτερος; Ὅπου γε καὶ ἡ ΑΒ’ σύνοδος, κανόνι αὐτῆς ιε’, τῶν δημοσίᾳ κηρυττόντων αἴρεσιν καὶ πρὸ συνοδικῆς φησι κατακρίσεως ἀποτειχιστέον»²⁵².

Στὴν ἴδια Ἀπολογία ὁ Χριστοφόρος, υἱοθετώντας τὴ θέση τοῦ Νικοδήμου περὶ χειροτονίας τοῦ Ἀνατολίου Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τὸν αἰρετικὸ Διόσκορο, λέει ἀναλυτικότερα τὰ ἐξῆς: «Καὶ οὖν ὁ οὕτως ἐληλεγμένος (Διόσκορος) μετὰ τοῦτο ἐχειροτόνησεν ἐπίσκοπον Κωνσταντινουπόλεως τὸν ἀποκρισιάριον Ἀνατόλιον, καὶ ὠφθη ἡ χειροτονία αὕτη ἀποδεκτὴ τῇ Ἐκκλησίᾳ. Βλέπε καὶ τὸν ἐν ἁγίοις Λέοντα πάπαν Ῥώμης, πρὸ τοῦ χειροτονηθῆναι τὸν Ἀνατόλιον, οἷα γράφει μετὰ τῆς περὶ αὐτὸν συνόδου πρὸς ἅπαντας τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀξιωματικούς, κληρικούς τε καὶ λαϊκοὺς (Πρακτικὰ συνόδων, τόμ. Β’, σελ. 16), “εἴ τις ζῶντος τοῦ Φλαβιανοῦ ἐπισκόπου ὑμῶν τὴν ἀρχιερωσύνην αὐτοῦ τολμήσειεν ὑπεισελθεῖν, οὐδέποτε εἰς κοινωνίαν ἡμετέραν γενήσεται, οὐδὲ μεταξὺ τῶν ἐπισκόπων δυνήσεται ἀριθμηθῆναι· ἡμεῖς γὰρ καθάπερ Νεστόριον ἐν τῇ αὐτοῦ διαστροφῇ ἀνεθεματίσαμεν, οὕτω καὶ ἐκείνους, οἵτινες τὴν ἀλήθειαν τῆς σαρκὸς ἡμῶν ἐν τῷ Κυ-

252. Ὁπ.π., παράρτημα Γ’, σσ. 499-500, στίχ. 204-218.

ρίω Ἰησοῦ Χριστῷ ἀρνοῦνται ὁμοίᾳ ἀφοσιώσει καταδικάζομεν”. Ὡν τί ἂν γένοιτο σαφέστερον ὅτι ὁ Διόσκορος, καίτοι συνοδικῶς αἵρετικὸς ἐληλεγμένος καὶ ἀπεσχισμένος διὰ τὸ ἀρνεῖσθαι τὴν ἀλήθειαν τῆς σαρκὸς ἡμῶν ἐν τῷ Χριστῷ (σημ.: κατὰ τὴ θεωρία τοῦ Χριστοφόρου περὶ «οἴκοθεν» ποινῶν), ἐχειροτόνησεν ἔπειτα τὸν Ἀνατόλιον Κωνσταντινουπόλεως; Καὶ μετὰ ταῦτα δὲ πάλιν ὁ αὐτὸς ἅγιος Λέων ἐπιστέλλων τῷ Ἀνατολίῳ, χειροτονηθέντι ἤδη Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ Διοσκόρου (αὐτόθι, σελ. 28), οὕτω μετὰ πολλὰ φθέγγεται: “τοῦ γὰρ προηγησαμένου, τοῦ τῆς μακαρίας μνήμης Φλαβιανοῦ, διὰ τὴν ἐκδίκησιν τῆς καθολικῆς πίστεως ἐκβληθέντος, οὐκ ἀδίκως ἐπιστεύετο ὅτι περ οἱ χειροτονήσαντές σε παρὰ τοὺς κανόνας τοὺς ἁγίους, ὡς ἑαυτῶν ὅμοιον, ἐφαίνοντό σε χειροτονήσαντες”. Ὅρα καὶ εἰς τὴν Ζ΄ σύνοδον τίνα ἀναγινώσκονται περὶ τοῦ αὐτοῦ Διοσκόρου, ἐν τῇ α΄ αὐτῆς πράξει, ἐκ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας Θεοδώρου (sic), ἐν βίβλῳ ε΄ (εἰς τὰ Πρακτικὰ καὶ τοῦτο, τόμ. Β΄, σελ. 738): “Διόσκορος παρὰ τὸ τοῖς κανόσι δοκοῦν ἑαυτῷ τὴν χειροτονίαν ἐπιτρέψας τῆς κατὰ Κωνσταντινουπόλιν ἐπισκοπῆς προχειρίζεται εἰς τὴν αὐτῆς προεδρίαν Ἀνατόλιόν τινα τὸν τῆς Ἀλεξανδρέων Ἐκκλησίας τὰς ἀποκρίσεις ἐν Κωνσταντινουπόλει ποιούμενον ἔχων παρευθὺς καὶ Εὐτυχεῖ συλλειτουργοῦντα” ...»²⁵³.

Ἀπὸ τὴν προσεκτικὴν μελέτη τῶν ἐπιχειρημάτων τῆς Ἀπολογίας τοῦ Χριστοφόρου γιὰ τὴ στήριξη ὅσων ὁ ἴδιος εἶχε γράψει στὸ σχόλιο στὸν 68ο ἀποστολικὸ κανόνα, ἔχουν ἐνδιαφέρον δύο σημεία γιὰ τὴν ἐνδελεχὴ ἀποτύπωση τῶν θέσεων του σὲ σχέση καὶ μὲ ὅσα ὑποστήριξε παλαιότερα ὁ Νικόδημος.

1. Ὁ συγγραφέας τοῦ Κανονικοῦ συσχετίζει τὸ θέμα τῶν χειροτονιῶν μὲ τὴν ἐκκλησιαστικὴν πράξη, ἔτσι ὅπως αὐτὴ καθορίστηκε ἀπὸ τὴ Β΄ οἰκουμενικὴ σύνοδο (κανόνας 7) καὶ τὴν Πενθέκτη (κανόνας 95), σχετικὰ μὲ τὸ βάπτισμα καὶ τὸν τρόπο ἀποδοχῆς τῶν

253. Θ. Ε. ΓΙΑΓΚΟΥ, ὅπ.π., παράρτημα Γ΄, σσ. 500-501, στίχ. 218-250. Βλ. καὶ LAMBERZ, σ. 106 (=MANSI 12, 1042B ἐξ.).

αίρετικῶν στὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας. Ἐφόσον τὸ βάπτισμα, ποὺ εἶναι «τὸ πρῶτιστον καὶ ἡ ρίζα πάντων τῶν μυστηρίων ..., ἡ Ἐκκλησία οἰκονομικῶς ἐδέξατο» (ἐννοεῖ ἐκεῖνο τῶν αίρετικῶν), ἔπρεπε, συνεπῶς ἐνεργοῦσα, νὰ ἀποδεχθεῖ καὶ τὰ ὑπόλοιπα μυστήρια. «... ἰδοῦ, πολλὰς τῶν καὶ ἐληλεγμένων αίρετικῶν χειροτονίας αἱ σύνοδοι οἰκονομικῶς ἐδέξαντο, καθὼς καὶ τὰ βαπτίσματα τῶν ἀρειανῶν, ἣ τε οἰκουμενικὴ Β' σύνοδος (κανόνι ζ') καὶ ἡ μετ' ἐκείνην ἐν Τρούλλῳ (κανόνι ζε'), ἣτις καὶ ὧδε προθεσπίζει: “τοὺς προστιθεμένους τῇ ὀρθοδοξίᾳ, τοὺς μὲν ἀρειανούς, μακεδονιακοὺς” καὶ τοὺς ἐξῆς “δεχόμεθα χριόντες, τοὺς δὲ Παυλιανιστὰς καὶ τοὺς εἰς μίαν κατάδυσιν βαπτιζομένους, ἣγουν εὐνομιανούς καὶ τοὺς ἀκολούθους τούτοις, τὴν μὲν ἀ' ἡμέραν ποιοῦμεν αὐτοὺς χριστιανούς, τὴν δὲ β' κατηγουμένους, εἶτα βαπτίζομεν”. Εἰ οὖν τὸ πρῶτιστον καὶ ρίζαν ὄν πάντων τῶν μυστηρίων, τῶν οὕτω μὴ ὄτι γε ἐληλεγμένων, ἀλλὰ καὶ πάντῃ ἀπεσχισμένων, καὶ ὧν τοσοῦτοι μεγαλῶνυμοι πατέρες Ἀθανάσιος, λέγων, Γρηγόριος, Βασίλειος καὶ λοιποὶ ἀχαρίτωτα καὶ Πνεύματος ἅμοιρα καὶ πάντα ἀπαράδεκτα τὰ μυστήρια καθομολογοῦσιν, ἡ Ἐκκλησία οἰκονομικῶς ἐδέξατο, πολλῶ πλέον τὰ μετ' αὐτὸ μυστήρια προσήσεται. Τοῦτο γὰρ ἐμοὶ δοκεῖ (τυχὸν δὲ καὶ τῇ θέμιδι), ὅτι κἂν τὰ βαπτίσματα δεκτὰ τούτων, καὶ τὰ λοιπὰ τῶν μυστηρίων, κἂν δὲ ἐκεῖνα ἄδεκτα, πάντως καὶ ταῦτα»²⁵⁴.

2. Ἡ βασικὴ πηγὴ ἀπὸ τὴν ὁποία ὁ Χριστοφόρος ἀντλεῖ ἐπιχειρήματα γιὰ τὴν τεκμηρίωση καὶ τὴ συγκρότηση τῶν θέσεών του ἦταν τὰ Πρακτικὰ τῆς Ζ' οἰκουμενικῆς συνόδου, καὶ κυρίως ὅσα, κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἀ' πράξης αὐτῆς, ὑποστήριξε ὁ Ταράσιος Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ συγκεκριμένος πατριάρχης, ὅπως λέει ὁ Χριστοφόρος, ἀποδέχθηκε τὶς χειροτονίες ὅχι μόνο αὐτὲς ποὺ ἔγιναν ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας, δηλαδὴ τῶν κληρικῶν οἱ ὁποῖοι ἦταν ἀρχικὰ ὀρθόδοξοι καὶ ἀκολούθως ὑπέπεσαν στὴν αἵρεση, ἀλλὰ καὶ τὶς χειροτονίες ποὺ ἔγιναν ἐκτὸς Ἐκκλησίας, ἀπὸ «ἐλη-

254. Βλ. Θ. Ε. ΓΙΑΓΚΟΥ, ὄπ.π., παράρτημα Γ', σσ. 501-502, στίχ. 279-297. Πρβ. ΡΠΣ, τ. Β', σσ. 187-188, 529-531 καὶ St. PARENTI-ELENA VELKOVSKA, *L'Euchologio Barberini gr. 336 (ff.-263)*, Ρώμη 2000, σσ. 152-158.

λεγμένους» αίρετικούς. «Τὸ πατρικὸν καὶ συνοδικόν», κατὰ τὸν Χριστοφόρο, «χωρίον»: «τῶν αίρετικῶν αἱ χειροτονίαι πολλάκις ἐδέχθησαν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας» εὐρίσκεται «πολλαχῶς κείμενον ἀνάγραπτον (ἐξόχως ἐν τῇ α' πράξει τῆς Ζ' συνόδου), ὅπου ἐν οὐδενὶ χωρίῳ τέθεται καὶ ἡ ἐφεξῆς προσθήκη, δηλαδὴ τῶν ἐν συνόδῳ ἀνελέγκτων αίρετικῶν, ἀλλὰ μόνον τῶν αίρετικῶν»²⁵⁵. Τὸ ex silentio τεκμήριο ἐπιβεβαιώνει, κατὰ τὸν Χριστοφόρο, ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἀποδέχθηκε τὶς χειροτονίες τῶν αίρετικῶν, εἴτε αὐτὲς ἔγιναν ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας εἴτε ἐκτός.

Ὁ Ταράσιος Κωνσταντινουπόλεως ἐπανειλημμένα κατὰ τὴ διάρκεια τῶν συζητήσεων στὴν Ζ' οἰκουμενικὴ σύνοδο, λέει ὁ Χριστοφόρος, μὲ ἀφορμὴ τὴ χειροτονία τοῦ Ἀνατολίου Κωνσταντινουπόλεως, ὑποστήριξε ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἀποδέχεται τὶς χειροτονίες τῶν αίρετικῶν. «Ἴδου τοίνυν ὁ ἅγιος διὰ τὸ ὑπὸ αίρετικοῦ ὁμολογουμένως χειροτονηθῆναι τὸν Ἀνατόλιον συμπεραίνει ἀποφαινόμενος, καὶ ἡμεῖς γοῦν δεχόμεθα τοὺς ἀπὸ αίρετικῶν χειροτονηθέντας, ὡς καὶ Ἀνατόλιος ἐδέχθη»²⁵⁶.

Ὁ Ταράσιος ὁμως διέστειλε τὶς χειροτονίες τῶν προσώπων, ποὺ μὲ εἰλικρίνεια προσέρχονται στὴν Ἐκκλησία, ἀπὸ τὶς χειροτονίες ἐκείνων ποὺ ἐξ ἀνάγκης ἢ «ἐμπαθῶς» ἐπιδιώκουν τὴν ἐπάνοδό τους. Ἐπίσης ἀπέριπτε τὶς χειροτονίες «τῶν γεννητόρων» καὶ «τῶν πρωτάρχων τῶν αίρέσεων», ἐπὶ πλεον ὅσων ἐνέχονταν σὲ κανονικὰ παραπτώματα, τὰ ὅποια ἐπιφέρουν καθαίρεση («ἐὰν ἐτέρα κανονικὴ αἰτία ἢ καθαιροῦσα τὸν προσερχόμενον οὐκ ἔστι») καὶ ὅσων «ἐπίτηδες πρὸς αίρετικῶν προχωρήσουν καὶ λάβουν χειροτονίαν»²⁵⁷. Τὴ στάση αὐτὴ τοῦ Ταρασίου προβάλλουν στὰ σχόλιά τους καὶ οἱ δύο ἀγιορεῖτες.

Διαβάζοντας τὸ λογοκριθὲν σχόλιο τοῦ Χριστοφόρου στὸν 680

255. Θ. Ξ. ΓΙΑΓΚΟΥ, ὅπ.π., παράρτημα Γ', σ. 506, στίχ. 436-439. Βλ. LAMBERZ, σ. 106 (=MANSI 12, 1042C, 1047A).

256. Θ. Ξ. ΓΙΑΓΚΟΥ, ὅπ.π., παράρτημα Γ', σ. 501, στίχ. 262-265. Βλ. LAMBERZ, σ. 78 (=MANSI 12, 1042C).

257. Βλ. LAMBERZ, σ. 106 (=MANSI 12, 1030E ἐξ.).

ἀποστολικὸ κανόνα διαπιστώνουμε ὅτι λανθάνει σὲ αὐτὸ μία προσπάθεια νὰ ἀντικρουσθοῦν διαφορετικὲς ἀπὸ τὶς δικές τους θέσεις, τὶς ὁποῖες γνωρίζει, χωρὶς ὅμως νὰ τὶς καταγράψει. Ἔχουμε τὴ γνώμη ὅτι ὁ Χριστοφόρος, ὅταν συνέτασσε τὸ σχόλιο, πιθανῶς εἶχε ὑπόψη τὶς παρατηρήσεις τοῦ Βουλευσμά, ἔτσι ὅπως αὐτὲς διατυπώθηκαν προηγουμένως στὴν Ἐκθεσὴ τοῦ περὶ τοῦ Πηδαλίου καὶ στὶς ἐπιστολές του πρὸς τὸν Νικόδημο, καὶ γι' αὐτὸ προσπάθησε νὰ κατοχυρώσει ἐκ προοιμίου, μὲ βάση τὴ διαχρονικὴ κανονικὴ πράξη, τὰ γραφόμενά του καὶ ἴσως νὰ μεταπείσει τὸν ὑποψήφιο κριτὴ τοῦ βιβλίου του.

Ὁ Χριστοφόρος ἦταν πολὺ πιὸ ἐπίμονος στὴν ὑποστήριξη τῆς ἀποφῆς του γιὰ τὸ θέμα τῶν χειροτονιῶν τῶν αἰρετικῶν. Ὁ Νικόδημος, ὁ ὁποῖος ἦταν καὶ ὁ πρῶτος ἀπὸ τοὺς δύο ποὺ διατύπωσε ὅσα σχετικὰ ἀναφέρθηκαν παραπάνω, κράτησε μετριοπάθεια. Ἄλλοι φιλοκαλικοὶ πατέρες ἦταν αὐστηρότεροι σὲ θέματα ποὺ ἔχουν σχέση μὲ τοὺς αἰρετικούς. Ἀπὸ αὐτὸ καὶ μόνο συνάγεται ὅτι δὲν θὰ πρέπει νὰ θεωροῦμε τοὺς συγκεκριμένους πατέρες ὡς μία ὁμάδα μὲ πλήρη ταυτότητα ἀπόψεων (βλ. ἐκτενέστερα στὸ κεφάλαιο Δ'). Ἀντίθετα σὲ ἐπὶ μέρος θέματα (ὅπως π.χ. τὸ βάπτισμα τῆς ἀνάγκης) ὑπῆρξαν μεταξὺ τους ἀποκλίσεις. Ὁ Ἀθανάσιος Πάριος γιὰ παράδειγμα ἐξέφρασε διαφορετικὴ θέση ἀπὸ τοὺς Χριστοφόρο καὶ Νικόδημο²⁵⁸.

Ἀναγόμενοι στὸ παρελθὸν πρὸς διερεύνηση τῆς σχετικῆς κανονικῆς πράξης, μπορεῖ νὰ διατυπωθεῖ τὸ ἐξῆς ἐρώτημα: οἱ Νικόδημος καὶ Χριστοφόρος εἶναι αὐτοὶ ποὺ ἐπανεφέρονταν τὴν κανονικὴν πράξη τῆς α' χιλιετίας ὡς πρὸς τὶς χειροτονίες τῶν αἰρετικῶν ἢ ἢ ἴδια θέση ἦταν καταγεγραμμένη σὲ κανονικὲς πηγές τῆς ἐποχῆς τους καὶ παλαιότερα; Ὡς ἀπάντηση στὸ ἐρώτημα αὐτὸ δίνεται ἐνδεικτικὰ τὸ παράθεμα ἀπὸ τὴν κανονικὴν συλλογὴ ποὺ περιέ-

258. Βλ. Θ. Ε. ΓΙΑΓΚΟΥ, ὅπ.π., σ. 214* ἐξ. Ἐπίσης, ὡς πρὸς τὸ φθαρτὸ ἢ ἄφθαρτο τῶν εὐχαριστιακῶν δώρων, ὑπῆρξε καὶ καταγράφηκε ριζικὴ διαφωνία Παρίου καὶ Νικοδήμου πρὸς τὸν ἀστοχῆσαντα Νεόφυτο Καυσοκαλυβίτη, βλ. ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ ΣΚΡΕΤΤΑ, ὅπ.π., σσ. 76-87, 224-225, 264-265, 359.

χεται στο χειρόγραφο Λαύρας K14 (1301) του έτους 1600: «... αὶ τούτων (τῶν λατίνων) χειροτονίαι πρὸς ἡμᾶς μετατιθεμένων τῶν παρ' αὐτοῖς χειροτονουμένων οὐκ ἀποβάλλονται, ἐπεὶ καὶ τοῖς παρ' ἡμῶν θείοις πατράσιν αὐτῶν τῶν αἰρετικῶν αὐ χεῖροτονίαι οὐκ ἀπόβλητοι· πολλάκις γὰρ γεγονάσιν ὀρθοδόξων»²⁵⁹. Ἡ ἴδια θέση διατυπώνεται καὶ ἀπὸ τὸν γνωστὸ βυζαντινὸ κανονολόγο Ἀρχιεπίσκοπο Ἀχρίδος Δημήτριου Χωματηνὸ, ὁ ὁποῖος ἀποφαίνεται ὅτι: «τῶν αἰρετικῶν (αὐ) χεῖροτονίαι τοῖς ὀρθοδόξοις δεκταὶ εἰσι, κατὰ τὴν τῶν πατέρων παράδοσιν, ὀρθοδόξων ἢ ὄντων ἢ γινομένων τῶν ὑπ' αὐτῶν (τῶν λατίνων) χεῖροτονουμένων»²⁶⁰.

Οἱ παραπάνω θέσεις ἀποτυπώνουν τὴν ἐπικρατοῦσα κανονικὴ πράξι, ὅπως κατοχυρώθηκε καὶ ἀπὸ τὶς σχετικὲς ἀποφάσεις τῆς Ζ' οἰκουμενικῆς συνόδου καὶ τῆς συστοιχούσας πρὸς αὐτὴν συνόδου τῆς Ἀγίας Σοφίας (879/880). Ἔτσι ἦταν δύσκολο νὰ ἀγνοηθοῦν, πολὺ περισσότερο πού οἱ συγκεκριμένες σύνοδοι ἐπιβεβαίωσαν μὲ τὶς ἀποφάσεις τους τὴν ἀρχαία παράδοση. Εἶναι χαρακτηριστικὴ ἡ μαρτυρία πού καταγράφει ὁ βιογράφος τοῦ ἁγίου Ἰωάννη Ἐλεήμονα Σωφρόνιος Ἱερολοσύμων (στὴν πραγματικότητά ὁ Σωφρόνιος ἦταν ὁ καθοδηγητὴς τοῦ ἁγίου Ἰωάννου σὲ δογματικὰ ζητήματα): «Τοὺς ἐξ αἱρέσεων δὲ τινῶν ἐπιστρέφοντας κληρικούς, διδόντας λιβέλλους μεταμελείας καὶ τὸ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως ὁμολογοῦντας μάθημα δεχομένους τε τὰς οἰκουμενικὰς ἁγίας τέσσαρας συνόδους καὶ τὰς αἱρέσεις πάσας μετὰ τῶν αἰρεσιαρχῶν ἀναθεματίζοντας, προθύμως ἐδέχετο, κοινωνοὺς ἀποκαθιστῶν τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας»²⁶¹.

259. φ. 14r.

260. J. - B. PITRA, *Analecta sacra et classica ...*, Ρώμη 1891, στ. 680. Περισσότερα γιὰ τὴ χειροτονία ἀπὸ αἰρετικοὺς βλ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ἀρχιεπισκόπου Ἀγκιάλου (νῦν Σμύρνης), *Πραγματεία περὶ τοῦ κύρους τῆς χειροτονίας τῶν κληρικῶν ὑπὸ ἐπισκόπου καθηρημένου καὶ σχισματικοῦ χειροτονηθέντων*, Σμύρνη 1887.

261. Λεοντίου Ἐπισκόπου Νεαπόλεως Κύπρου, *Βίος ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Ἐλεήμονος*, εἰσαγωγή - μετάφραση - σχόλια - λεξιλόγιο ΚΥΡΙΑΚΟΥ ΧΑ-

Ποιὸ ἦταν τὸ κριτήριον τῆς πρόταξης τῆς οἰκονομίας περιγράφεται ἀπὸ τὸν ἅγιον Θεόδωρο Στουδίτη σὲ μία ἀπὸ τὶς ἐπιστολές του στὸν μαθητὴ του Ναυκράτιο: «Τὸ δὲ εἰρηκέναι σὲ μὴ διακρίναι τὸν κανόνα, ἀλλ' ὀριστικῶς ἀποφάναι τοὺς ἀπὸ αἵρετικῶν χειροτονηθέντας ἢ βαπτισθέντας οὔτε κληρικοὺς εἶναι δυνατὸν οὔτε πιστοὺς, ἐκεῖνο λογίζου, ὅτι αἵρετικοὺς ὁ ἀποστολικὸς κανὼν ἐκείνους ἔφη, τοὺς μὴ εἰς ὄνομα Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ Ἁγίου Πνεύματος βαπτισθέντας ἢ βαπτίζοντας, καὶ τοῦτο ἐκ θείας φωνῆς τοῦ Μεγάλου Βασιλείου»²⁶². Αὐτὴ τῆ μακραίωνη παράδοση τῆς οἰκονομίας υἰοθέτησαν καὶ οἱ δύο ἄθωνίτες κανονολόγοι.

β'. Τὸ βάπτισμα τῆς ἀνάγκης

Ὅσα ἐκτέθησαν στὴν προηγούμενη ἐνότητα, σχετικὰ μὲ τὸ πάντοτε ἐπίμαχο θέμα τῶν χειροτονιῶν τῶν αἵρετικῶν, ἀνέδειξαν ὅτι ἀφετηρία γιὰ τὸν Βουλευσμᾶ ἦταν ἡ θεμελιώδης κανονικὴ ἀρχὴ ὅτι, οὐδὲν μυστήριον ἀναγνωρίζεται ἐκτὸς Ἐκκλησίας. Ἐφόσον οἱ αἵρετικοὶ ἀποκόπηκαν ἀπὸ τὸ ἐκκλησιαστικὸ σῶμα, εἴτε «οἴκοθεν» διὰ τῆς ἐνσυνειδήτου κακῆς φρονήσεως περὶ τὸ δόγμα, εἴτε ὕστερα ἀπὸ συνοδικὴ καταδίκη, καὶ στὶς δύο περιπτώσεις, κατὰ τὸν Βουλευσμᾶ, τίθεται τὸ θέμα τῆς ἐγκυρότητας τῶν μυστηρίων τους. Αὐτὴ ἦταν ἡ ἰσχυρὴ καὶ ἀμετακίνητη πεποίθησή του.

Ἀντίστοιχο θέμα εἶναι καὶ τὸ βάπτισμα τῆς ἀνάγκης, τὸ τελούμενο ἀπὸ «ἀνίερο», δηλαδὴ ἀπὸ πρόσωπο ποὺ δὲν εἶναι ἀρχιερέας ἢ πρεσβύτερος, ἀλλὰ μοναχὸς ἢ λαϊκός, ἄνδρας ἢ γυναίκα. (Ἡ περίπτωση ὅμως τοῦ διακόνου θὰ μπορούσε στὸ συγκεκριμένο ζήτημα νὰ κριθεῖ ὡς ἰδιάζουσα). Τὸ κανονικὸ ἐρώτημα ποὺ τίθεται καὶ πάλι εἶναι παρόμοιο: πῶς εἶναι δυνατὸν ἓνα πρόσωπο ποὺ δὲν ἔχει ἰε-

ΤΖΗΪΩΑΝΝΟΥ, Λευκωσία 1988, σ. 160.

262. Ἐπιστολὴ 40, G. FATOUROS, *Theodori Studitae Epistolae*, τ. I, Βερολίνο 1991, CFHB, τ. 31/1, σ. 116 (= PG 99, 1052D). Βλ. τὸ ἐξαιρετικὸ ἄρθρο τοῦ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΣΑΒΒΑΤΟΥ, Τὰ ἐκκλησιολογικὰ κριτήρια ἐφαρμογῆς καὶ ἄσκησης τῆς ἐκκλησιαστικῆς οἰκονομίας, Πατριαρχικὴ Ἀνώτατη Ἐκκλησιαστικὴ Ἀκαδημία Κρήτης, *Ἐπιστημονικὴ ἐπετηρίδα* 5 (2016), 175-192.